

KIRAAT İLMİNDE İCÂZETNÂME GELENEĞİ
VE
BİR İCÂZETNÂME ÖRNEĞİ

Durmuş ARSLAN*

Anahtar Kelimeler: İcâzet, icâzetnâme, mücîz, mücâz, icâzetnâme töreni, imam, râvî, rivâyet, kurrâ, kiraât-ı seb'a, kiraât-ı 'aşere, Tabur İmamı, Alay İmamı, Alay Müftüsü.

ÖZET

Medrese eğitiminde hocanın talebesine medrese müfredâtının yahut belli bir kitap veya dersin okutulduğunu göstermek üzere vermiş olduğu yazılı belgeye icâzetnâme denir. İcâzetnâme öğrenci tarafından istenir, hoca da bu isteğe uygun olarak icâzetnâmeyi tanzim ederek verir. İcâzetnâme ancak icâzet vermeye yetkili olan bir hoca tarafından verilebilir.

Kıraât ilminde icâzetnâme, Kur'ân lafızlarının usulüne uygun bir üslupla okunduğuna dair okuyucuda bulunması gereken niteliklerin varlığını gösteren yazılı yeterlilik belgesi anlamındadır. Kıraât ilminde icâzetnâmeler sözlü ve yazılı diye ikiye ayrılır. Sözlü icâzetlerin tarihi Hz. Peygamber dönemine kadar uzar. Yazılı icâzetler ise, sened ve isnâdın kitaplarda kaydedilmeye başlandığı III. (IX.) asra kadar gider. Kıraât ilminde verilen icâzetler, bu ilmin hem sened hem de isnâdının yazılı tarihi vesikalarıdır. Aynı zamanda icâzetnâmeler Kur'ân'ın hem lafız hem de telaffuz keyfiyetinin titizlikle korunarak günümüze kadar silsile yoluyla eğitiminin yapıldığını gösterir.

ABSTRACT

The written certificate, which has been given by a master to his pupil to show that the pupil was taught the curriculum of a madrasah, a special book or a course, is called icâzatnâmah (certificate of permission). The pupil demands his/her master to give the icâzatnâmah, and the master prepares and gives it to him/her. İcâzatnâmah can be given only by a master authorized to give permission.

In the knowledge of qirâah (reciting the words of the Qur'an according to the specific rules), icâzetnâmah means a written perfection certificate showing that the reciter has all qualities in order to recite the letters and words of the Qur'an in accordance with a manner appropriate to the required rules. In the knowledge of

* C.Ü. İlahiyat Fak. Kur'ân-ı Kerim Öğr. Gör.

qırâah, icâzatnamahs are divided into two kinds as verbal or written. The date of the verbal kind goes back to the period of Prophet Muhammad (peace be upon him). As for the written kind, it dates back to the III. (IX) century when the sanad and isnâd (the chain of authorities on which a tradition is based) were begun to be registered in books. So they are the writtenn`certificate of the knowledge of qırâah. At the same time, icâzatnâmahs show that the Qur`an has been taught by the chain of promotions through seniority so far, and in this way its quality of both word and pronunciation has been protected.

GİRİŞ

Kıraat ilminde icâzetnâmeler, Hz. Peygamber tarafından tilâvet edilmiş bir metin olan Kur`ân-ı Kerîm'in, hem lafız hem fonetik boyutuyla değişmeden günümüze kadar nasıl taşındığının yazılı bir belgesi niteliğini taşımaktadır. Hz. Peygamber döneminden beri olabildiğince titizlik gösterilerek günümüze kadar taşınan kıraat ilminin eğitimi ve öğretimi açısından olduğu kadar kıraat tarihi yönünden de önemli olan "Kıraat İlminde İcâzetnâmeler" üzerinde yeterince durulmadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan "icâzet" terimi, hadis ilminin terminolojisi içerisinde ele alındığı için, bu konunun kıraat ilmindeki değeri üzerinde yeterince durulmamış, bir anlamda bu ilim dalı, hadis ilmindeki "icâzet ve icâzetnâme" yorumlarının gölgesinde kalmıştır. Bu sebeple tarihin belli bir döneminden itibaren yazılı olarak tanzim edilen Kıraat İlmindeki İcâzetnâmeler hakkında yapılacak kapsamlı çalışmalara duyulan ihtiyaç, hadis ilminde icâzeti araştırmaya duyulan ihtiyaçtan daha az değildir.

Kıraat ilminde yazılı icâzetnâmeler, kıraat senedi ve isnâdının kitaplara kaydedilmesi ile başlarsa da, inen ayetleri doğru bir şekilde okutup, öğretmek anlamında sözlü (*şifahi*) kıraat icâzetleri peygamberliğin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu anlamda Mus'ab b. Umeyr'in Kur`ân'dan inen ayetleri oradaki insanlara okuyarak ve okutarak İslâm'ı tebliğ etmesi için bizzat Hz. Peygamber tarafından Medîne'ye görevli olarak gönderilmesi, bilinen ilk resmi icâzet olarak değerlendirilecek olursa¹, kıraat ilmindeki icâzetin hadis ilmindeki izâzetten hem öncelik hem de nitelik bakımından farkı anlaşılmış olur.

İcâzet, icâzetnâme, icâzetnâme törenleri gibi ifade ve isimlendirmeler, hem bir terminolojinin, hem de tarihi süreç içerisinde oluşmuş bir kültürün ifadesidir. Bu terimlerin açıklanması, yakın zamana kadar bunların eğitim ve öğretim hayatımızda taşıdığı anlam ve değeri, bilgi ve kültür dünyamıza taşıyarak, bilimsel anlamda ufkumuzun genişlemesine katkı sağlayacaktır. Buna ek olarak, çok sınırlı da olsa günümüzde hala sürdürülmekte olan kıraat ilmi çalışmalarının² sonunda verilen kıraat icâzetnâmelerinin ve bunun için tertip edilen icâzetnâme törenlerinin önemini anlamaya da katkısının olacağı aşikardır.

Kıraat ilmindeki icâzetlerin tanzimindeki üslup ve içerik, icâzetnâmelerin, sadece icâzetnâme sahibinin bilgi düzeyini belgeleyen bir diploma/sertifika değil,

¹ Bkz Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (trc. Salih Tuğ). İstanbul, 1990, I,155-156.

² Diyanet İşleri Başkanlığı, Kıraat İlminin yaşatılması gayesiyle M. Rüşü Aşıkutlu-Abdurrahman Gürses nezaretinde 31.03.1976 yılında İstanbul-Haseki Eğitim Merkezi'nde Aşere Takrib ve Tayyibe kursunu resmen başlatmış ve halen devam ettirilmektedir. (Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın 19.12.2002 tarih ve B.02.1.DİB.0.72.00.02/2257 sayılı yazıları.)

aynı zamanda ona, eğitimin kültürel öğelerini nesilden nesile taşıyan, özel olarak kıraat ilminin sened ve isnâd boyutuna ışık tutan tarihi bir belge özelliği de kazandırmıştır. Bu sebeple önce icâzet ve icâzetnâme terimlerinin tanımı, icâzetnâmelerin içeriği ve fonksiyonel değeri üzerinde duracağız. Daha sonra kıraat ilminde icâzetnâmeler ve icâzetnâme merasimleri konusunu ele alacağız. Bilahare Erzurumlu Tabur İmamı diye bilinen Kurrâ Hafız Hasan (Uludağ) Efendiye ait kıraat icâzetnâmesinin tercümesini, bir kıraat icâzetnâmesi örneği olarak çalışmamızın sonuna ekleyeceğiz.

I- İCÂZETNÂMELER

Arapça da izin vermek, yaptığı şeyi onaylamak, ruhsat vermek, bir şeyi geçerli ve makul saymak³ gibi anlamlara gelen *icâzet*, Türkçe'de de izin, mücade, şehâdetnâme, diploma ve olur demektir. Medrese usûlüne göre okuttuğu ders programını tamamlayan talebeye hocası tarafından izin verilmesine *icâzet*, verilen belgeye *icâzetnâme*, icâzet veren müderrise *mücîz*,⁴ kendisine izin verilen talebeye de *mücâz* denilir⁵. Arapça da mezuniyet ve ruhsat manalarına gelen *icâzet* ile Farsça mektup ve kitap demek olan *nâme* sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelen *icâzetnâme* tabirinin manası ise, "izin kağıdı" demektir⁶. Bu lügat bilgisinden de anlaşılacağı üzere, İslâmî eğitim ve öğretimde akademik diplomaları, sanatta yeterlilik için gerekli izin ve onayı ifade eden bir terim olarak karşımıza çıkan icâzet, Osmanlılarda ve Doğu İslâm ülkelerinde, medrese ve tekke mensuplarıyla sanat erbabından eğitim ve öğretimlerini tamamlayanlara üstatlarının vermiş olduğu yazılı belgedir⁷. Diğer bir ifade ile, bir medrese talebesinin tedris hayatına atılabileceğini gösteren diplomadır⁸. Buna göre icâzetnâme, hocanın talebesine okuttuğu kitap ve dersi, kendisinden okuduğunu göstermek üzere vermiş olduğu belgenin adıdır⁹.

Temel İslâmî ilimlerde ilk icâzetnâmelerin ne zaman verildiği kesin bir tarihle tespit edilememiş olsa da¹⁰ İmam Şafii'nin kendi el yazısı ile talebesi Rebî b. Süleymân el-Murâdî (270/884)'ye, *er-Risâle* adlı eserinin üç cüzlük bir nüshâsını istinsâh etmesi için vermiş olduğu icâzet, en eski icâzet örnekleri arasında sayılmıştır¹¹. Hadis usulünde icâzet terimi, hadis rivayeti için hocanın talebesine izin vermesi anlamında en çok kullanılan ve tartışılan bir terim

³ İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-lüğa*, (thk. Abdüsselâm Muhammed Harun) Beyrût, 1991/1411, I/494; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, 1994/1414, V/326-327; Âsim Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, İstanbul, 1305, II/786-787.

⁴ Yeğîn, Abdullah; Badıllı, Abdulkadir; İsmail, Hekimoğlu; Çalın, İlham, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul, 1985, s. 421

⁵ Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1993, II/19; Sertoğlu, Osman, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986, s. 158.

⁶ Pakalın, *age.* II/19; *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1972, XX/15.

⁷ Akpınar, Cemil, "İcâzet", *DİA*, XXI/393.

⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara, 1984, s. 75.

⁹ Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul, 1983, s.101.

¹⁰ İcâzetnâmenin ilk örneğinin Miladi VI. Asırda ve hicretten 64 yıl önce olduğuna dair bilgi için bkz. Rifat Bey, *Kamûs-ül-Bedayî*, (Malumat Mecmuası, sayı, 35-36) dan naklen Pakalın, *a.g.e.* II/19; Akpınar, *agmd.*, XXI/393; Çelebi, Ahmet, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (Trc. Ali Yardım), yy. ty, s.371-372.

¹¹ Bkz. Akpınar, *agmd.*, XXI/393.

olmuştur¹². Fıkha dair ilk icâzet örneğinin hicrî üçüncü asır olarak zikredilmesi¹³, bu ilim dalında da icâzet usulünün oldukça eski bir geleneğinin olduğunu göstermesi bakımından önemli bir ipucu sayılabilir. Bir bakıma ilimlerin tedvin edilmesi ile beraber, temel islâm ilimleri alanında sık sık bu terimle karşılaşılacağı anlaşılmaktadır.

İcâzetnâmeler, bir ilim dalında olabileceği gibi, bir sanat (örneğin hat sanatı gibi) veya bir tarikat (bunun diğer bir adı da *hilâfetnâme* dir) için de olabilir¹⁴. Ayrıca icâzetnâmeler bir medresede okutulan müfredatın tamamını içerecek şekilde umûmi (genel) olabileceği gibi, husûsî (özel) de olabilir. Yani bir öğrenci bir medresede hocasından sırasıyla Arapça, Farsça, Hadis, Tefsir, Fıkıh vb ilimlerin tamamını okuyarak tahsilinin sonunda bütün bu ilimleri okuduğuna dair bir icâzetnâme alabileceği gibi, bir hocadan yalnızca Arapça veya yalnızca kıraat ilmi okuyup, okuduğu bu (hususî) ilim dalında icâzetnâme de alabilir. Belki de belli bir ilim dalında ihtisaslaşmayı ifade ettiği için hususî (özel) diye isimlendirilerek, diğerinden de ayrılmış olabilir. Aynı şekilde edebiyat, mantık ve feraiz gibi ilimleri okumak ve okutmak için verilen icâzetnâmeler de bu grupta sayılabilir.¹⁵

Yukarıdaki genel ve özel ayrımını dâr anlamda kıraat ilmine uygulayacak olursak, şunu söyleyebiliriz: Kıraat ilminin tamamını (kıraat tarihi, kıraat-ı seb'a, kıraat-ı aşere, tayyibe, kıraat-ı şâzze vb) bir talebenin bir hocadan tahsil etmesi neticesinde, hocanın talebeye vermiş olduğu kıraat ilmine ait bütün meseleleri okuyup okutabileceğine dair icâzetnâme, bir genel kıraat icâzeli olur. Eğer ona verilen icâzetnâme yalnızca kıraat-ı aşere için (her bir imamın iki ravisinin bütün ihtilafları dahil) olur da, diğer kıraat meselelerini (şaz kıraatlar vb.) içermez ise, o zaman bu icâzetnâme bir hususî (özel) kıraat icâzeli olur. Bunun daha alt basamağını da kıraat-ı aşere imamlarından yalnızca bir kıraat imamanın iki ravisinden birisi için (Asım kıraatinin Hafs rivâyeti gibi) tanzim edilen icâzetnâme oluşturur ki, buna da daha hususî/cüz'î bir icâzetnâme denilebilir.

Yukarıdaki sıralamada hususî icâzete ihtisas alanını belirten bir icâzetnâme gözü ile bakılacağını söyledi isek de, burada ihtisas alanını genel icâzet diye isimlendirdiğimiz birinci grup icâzetnâme belirlemektedir. Çünkü bu bir ilim dalı olarak zaten ihtisaslaşma için hususidir.

İcâzet veren hocanın ders verdiği kurumun onayının şart olmaması, bir talebenin farklı ilimleri ve fenleri farklı hocalardan alabilmesi ve her hocadan ayrı ayrı tahsil ettiği ilimler (okuduğu kitaplar) ile ilgili icâzet alabilmesi¹⁶, icâzetin kendine has özellikleri olarak sayılabilir.

Alınan her bir icâzetnâme, talebenin, bilgi donanımı bakımından daha kariyerli bir müderristen daha yüksek seviyede ilim tahsilinin bir basamağını oluşturur¹⁷. İcâzetnâmelerde eğitim veren kurum değil, eğitim veren hoca önemli

¹² Konu ile ilgili bilgi için bkz. Es-Salîh, Subhî, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, (Trc. M. Yaşar Kandemir), İstanbul, 1996, s. 73; Koçyığıt, Talat, *Hadis İstilahları*, Ankara, 1985, s. 81-86; Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İstanbul, 1987, s. 72; Akpınar, *agmd.*, XXI/393

¹³ Akpınar, *agmd.*, XXI/393

¹⁴ Pakalın, *age.* II/19.

¹⁵ Bkz. *Türk Ansiklopedisi*, "İcâzet". XX/15; Atay, *age.*, s. 105.

¹⁶ Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Pakalın, *age.* II/20; Akpınar, *agmd.*, XXI/393

¹⁷ Bkz. Uzunçarşılı, *age.*, s. 74; Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1982'ye kadar), Ankara, 1982, s.51.

olduğu için kurumun onayı aranmaz, hocanın onayına bakılır. Bu husus diploma ile icâzetnâmenin önemli bir farkı olarak zikredilebilir. Yani icâzetnâme müderrisi, diploma ise kurumu ön plana çıkarmaktadır¹⁸. Bu durum, bir anlamda eğitimde sivil yapının korunması olarak da anlaşılmış ve algılanmıştır. Ayrıca icâzet verme ehliyetine sahip olan ilim adamlarının esas maksatlarının, hiçbir zaman icazetli öğrenci sayısını artırmak olmayıp, aksine, eğitimi verdikleri ilim dalında yetişmiş eleman sayısını artırmak olduğu da anlaşılmaktadır. Bir başka deyimle amaç, icâzet vermek değil, ehliyet kazandırmaktır. Bu sebeple o dönemdeki ilim müesseselerinin yetkilileri de bu konuyu tamamen hocanın hür iradesine bağlı bir faaliyet olarak değerlendirmişler ve bunun için kendileri birer imkan sağlamaktan öte bir fonksiyon ortaya koymamaya özen göstermişlerdir. Dolayısıyla icâzet için hocanın ders verdiği kurumun onayına ihtiyaç duyulmamış, ilim adamları belli bir konunun öğretimini tamamladıktan sonra o konuda öğrencilerine, kapasitelerine göre, o alanla sınırlı olarak icâzet verme imkanına sahip olmuşlardır. İlk defa Osmanlı Devleti'nde "Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye medreseleri"nin tali kısmını bitirenlere "şehâdetnâme", âli kısmını bitirenlere "icâzetnâme" verilmesinin kanunlaşmasıyla, icâzetin resmileştiği görülür¹⁹.

Her öğrencinin farklı hocalardan ilim tahsil etme imkanına sahip olması ve farklı ilimleri farklı hocalardan okuyarak icâzet alabilmesi, iyi bir öğrenci için, değişik çiçeklerden bal özü toplayan bal arısına benzetilmiştir. Bunun gibi öğrencinin farklı hocalardan, onların kendilerine özel metot, bilgi ve mezuniyet geleneklerinden istifade ederek her birinin iyi yanlarını kendisine örnek almak suretiyle daha iyi yetişme şansını yakalaması bakımından önemli bir farklılık olarak görülebilir. Ancak yeterince tecrübesi olmayan bir öğrencinin hocasını kendisi veya taşradan gelen velisi seçmek durumunda olan için, hoca seçiminde isabetli bir karar verip veremeyeceği noktasından değerlendirildiğinde bir takım sıkıntılar olabileceğini de görmezlikten gelmek mümkün değildir²⁰. Buna rağmen yine de her dersi başka bir hocadan veya bir dersi bir kaç hocadan okuyan kimseler incelendiğinde, asıl büyük alimlerin, bunlar arasından yetiştirdiği²¹ sonucuna varılması da şartırcı gelmemektedir.

İcâzetlerin temel mantığının kimden okunduğunun ve ilmin hangi yoldan kimlerden alındığının tespit edilmesi; bir diğer anlatımla ilmin kaynağının ve onun mevsûkiyet derecesinin tespit edilmesi²² olduğu göz önüne alındığında, icâzetnâmelerde uzun uzadıya isimlerin, okunan eserlerin bir silsile halinde zikredilmesinin gerekçesi de anlaşılmış olacaktır. Buna mevcut diploma örneklerinde yer verilmemesi, icâzetnâme ile diploma arasındaki bir başka ayırıcı özellik olarak zikredilebilir.

İslamî geleneğe, öğrenimi sonunda gerekli yeterliliğe ulaşmış birisine icâzet verilmesi, dinî ve ahlâkî bir vecibe, verilmemesi ise bir hak ihlâlî olarak görülmüştür. Bir diğer ifade ile ehliyetli olduğu görülen bir kimseye icâzet vermek

¹⁸ Bkz. İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri" (Osmanlı Medeniyeti Tarihi içinde), İstanbul, 1999), I/233-234.

¹⁹ Akpınar, *agmd.*, XXI/398.

²⁰ Bkz. Atay, Hüseyin, *Medreselerin Gerilemesi*, AÜİF Dergisi, XXIV/52.

²¹ Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, s. 113.

²² Atay, *age.*, s. 114.

ne kadar gerekli ise, ehliyeti olmayan birisine icâzet verilmesi de o kadar haksızlık (haram) olarak kabul edilmiştir. Bu cümleden olarak para ile icâzet vermenin, yahut vereceği icâzete karşılık talebeden bir karşılık istemenin caiz olmayacağı hükmüne varılmıştır.²³

Bir diğer fark da diploma ile icâzetnâmelerin içeriğinde göze çarpar. İcâzetnâmelerin şekli unsurları da diyebileceğimiz bu farklılığı ayrı bir başlık altında ele almanın daha isabetli olacağını düşünmekteyiz.

II- İCÂZETNÂMELERİN İÇERİĞİ

Genel olarak bir icâzette şu unsurlara yer verilir:

1- **Besmele**²⁴: İcâzetin baş tarafında yer alır. İslâmî literatürde kaleme alınan bütün yazılı metinlerin ilk satırının besmele ile başlaması geleneği, Hz. Peygamber'in şu mealdeki hadisine dayandırılmaktadır: "*Besmele ile başlamayan her önemli iş, bereketsiz ve sonuçsuz kalmaya mahkumdur.*"²⁵ Kur'ân'da ilk cümle olarak besmelenin yer alması da bu geleneğin oluşmasında etkili olmuştur diye düşünülebilir.²⁶

2- **Hamdele**²⁷: Kur'ân-ı Kerîm'in tertibinde ilk sûre olan Fatihâ Sûresi'nin "*el-hamdülillâhî*"²⁸ diye başlayan ilk cümlesi örnek alınarak, besmeleden sonra başlangıç cümlesi olarak "*Allah'a hamd*" etmeyi ifade eden "*el-hamdülillâhî*" lafzı ile başlanması da yine islâmî gelenekte vazgeçilmez bir uygulama olup, söz konusu uygulamanın delili olarak da yine yukarıdaki hadisın bir varyantı olan "*Allah'a hamd ile başlamayan her önemli iş sonuçsuz kalmaya, başarısız olmaya mahkumdur.*"²⁹ ifadeye dayandırılmıştır.

3- **Salvele**³⁰: Hz. Peygamber'e "*salât ve selâm*" demek olan salvelenin de yine dayanağı Kur'ân-ı Kerîm olup³¹ yukarıdaki hadislerin farklı bir varyantı olarak zikredilen "*Allah'a hamd ve bana salat-ü selâm ile başlamayan her bir önemli iş, sonuçsuz kalmaya, her türlü berekettten mahrum olmaya mahkumdur.*"³² mealindeki hadise dayanan bir uygulamadır. Bu üç unsurun yer almadığı bir yazılı metne temel islâmî ilimler literatüründe rastlanması imkansız denilecek kadar zordur³³. Ayrıca Hz. Peygamber'le birlikte diğer bütün peygamberlere, onun

²³ Bkz. Es-Suyûtî, Cemâlüddîn Abdurrahman, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbûl, 1987, I/136.

²⁴ Besmele, "*Bismillahirrahmânirrahîm*" (Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla) in kısaltmasıdır.

²⁵ el-Hindî, Ali el-Muttakî b. Hüsâmüddîn, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut, 1993, c.I, H.No: 2491; Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, Mısır, 1312, III/80 (es-Sirâcü'l-Münîr şerhi ile birlikte).

²⁶ Mesela Mansur Ali Nâsîf, *et-Tâc el-Câmi' li'l-usûl* adlı kitabının girişinde "Rabbimin kendi kitabında yaptığı gibi ben de sözüme besmele ve hamdele ile başladım" demektedir. Bkz. Ali Nâsîf, *et-Tâc*, İstanbul, ty. I, 13.

²⁷ Hamdele, "*el-hamdülillâhî*" veya "*el-hamdülillâhî Rabbi'l-alemin*" (hamd Allah'a mahsustur veya hamd, alemlerin Rabbi olan Allahâ mahsustur) in kısaltmasıdır.

²⁸ Bkz. *Fâtîha*, 1/1

²⁹ *Ibn Mâce, Nikâh*, 19; Suyûtî, *a.g.e.* III/80. Bu hadisten, konuşmalarda "el-hamdülillâh" sözüne öncelik verilmesi gerektiği anlaşılmış, Nevevî ve İbn Salâh bunun hâsen olduğunu söylemişlerdir. (Bkz. es-Sindî, Ebû'l-Hasan el-Haneî, *Şerhu Süneni İbn Mâce el-Kazvîni*, Beyrut, ty.) Bir başka rivayette, "*el-hamdülillâh diye başlamayan her konuşma bereketsizdir*" denilmiştir. (*Ebû Dâvûd, Edeb*, 18)

³⁰ Salvele, "*Allahümme sallî 'alâ muhammedin ve 'alâ âli Muhammed'* (Allahım! Muhammed'i ve onun soyundan olanları hayırlarla kuşat) in kısaltılmış olarak söylenişidir.

³¹ Bkz. *Ahzâb*, 33/56.

³² El-Hindî, *age.*, c. I, H.No: 2510; Suyûtî, *age.*, II/80.

³³ Bu üç maddede açıkladığımız "*besmele, hamdele ve salvele*" ile ilgili rivayetlerden, böyle bir uygulamanın müstahab olduğu hükmüne varılmış, (bkz., En-Nevevî, *el-Ezkâr min kelâmi seyyidi'l-Ebrâr*, -Thk. Muhyiddin eş-Şâmî-, Beyrût, 1994/1414, s. 122, 126.) müslümanın sözüne ve işine besmele ve hamdele ile başlamasının islami bir terbiye olduğu, eğer yaptığı iş mübah bir iş ise, bu şekilde davranmanın müstahab,

ashâbına, ehl-i beytine salât-ü selâm ve icâzet verilen konuda o ilim dalının gelişmesinde emeği geçen en önde gelen imam ve önderlerine de dua cümlesi yer alır. Bu besmele, hamdele ve salvelede övgü ifade eden ara cümleler, yazılı metnin amacına uygun olarak seçilir. Örneğin bu cümleler bir icâzetnâmede “..Kur’ân’ı (...) indiren, okunmasını, anlaşılmasını, ezberlenmesini kolaylaştıran (...)Allah’a hamdolsun” şeklinde yer alır.

4- Kelime-i şehâdet³⁴ cümlesine yer verilir

5- İcâzet verilen ilmin önemi vurgulanır. Bu ilmi öğrenme ve öğretmenin ciddiyeti hatırlatılarak, konu ile ilgili ayetlere, hadislere ve büyük İslam bilginlerinin sözlerine yer verilir.

6- İcâzette senedin önemine dikkat çekilerek, icâzetin en önemli unsuru olan ilim silsilesinin icâzet için ne kadar önemli olduğu hatırlatılır.

7- İcâzet isteyen öğrencinin, hocası tarafından ismi, baba adı, künyesi, ailesi (veya aile lakabı), memleketi, (varsa) kabilesi vb. bilgiler zikredilir ve özellikle onun icâzet aldığı ilimde ne kadar ehliyetli olduğu vurgulanarak tanıtılır. Burada dikkat çeken husus şudur: Öğrencinin icâzet almak için hocadan talepte bulunduğu, hocanın da bu talebi düşünüp taşındıktan sonra eğer uygun bulmuşsa ve öğrencisini icâzet almaya yeterli ve ehil görmüşse o zaman icâzet vermeye karar verdiğini zikreder.

8- İcâzet veren üstat daha sonra kendisini tanıtarak öğrencisine hangi kitapları okuttuğunu ve kendisinin söz konusu kitapları kimlerden hangi yolla okuduğunu zikretmek suretiyle, kendi ilim silsilesini ortaya koyar ve öğrencisinin elde ettiği müktesebât ve kazandığı ilmi yeterlilikle bu mesleği sürdürmeye kendisi tarafından icâzetli kılındığını vurgular. Başka bir ifade ile, icâzetnâmede söz sahibi olan icâzeti alan değil, icâzeti veren üstadadır. Talebesini, kendisini, kendisinin icâzet aldığı hocaları ve hocalar silsilesinde yer alanların tümünü; kısaca icâzetteki tüm bilgileri veren, ifadeleri kullanan ve üslup-sahibi olan müderristir. Bu silsileyi sayarken müderris, araya serpiştirdiği cümleciklerle, belki başka bir yerde rastlanması çok zor olan basit, ama özlü bilgilerle ifadesini süsler³⁵ ki, bu da icâzetnâmelere mahsus ve hocanın bu konudaki maharetini gösteren bir farklılıktır.

9- İcâzet silsilesi ve bu silsilede yer alan eser sahiplerinin eserleri zikredilir. İcâzetnâme verilecek ilim dalının en yetkili temsilcisine ulaşıncaya kadar, icâzet silsilesinde yer alması gereken şahısların en meşhur isim, künye, nisbe veya lakapları zikredilir. Bu sayede icâzetteki sened zinciri o alanın en yetkili imamına veya ilk temel kaynağına kadar ulaştırılmış olur. Zira bu ilk kaynaktaki rivâyet senedi veya müellifin icâzet silsilesi kayıtlı olacağından, bu bir anlamda o icâzet için bir kısaltma olarak kabul edilir. Ancak kıraat gibi bazı ilim dallarında istenirse silsilede Hz. Peygamber, hatta Cabrâil (AS) ve Allah da zikredilir ki, bunun bir sebebinin

mekruh veya haram bir iş ise ona göre mekruh veya haram olduğu ifade edilmiştir. (Bkz. el-Hin, Mustafa Saïd ve arkadaşlar, *Nüzheti'l-müttekin şerhu ri'yâzi's-sâlihîn*, Beyrut, 1988, II,960).

³⁴ Kelime-i şehâdet, “eşhedü enlä ilâhe illellâh ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhü ve Rasûlüh” (ben şehadet ederim ki, Allah’tan başka hiçbir tanrı yoktur ve yine ben şehâdet ederim ki, Muhammed Allâh’ın kulu ve elçisidir) cümlesinin kısa söylenişidir.

³⁵ Atay, *age.*, s.113.

"Allah Ademe bütün isimleri öğretti"³⁶ ayetinin anlamı doğrultusunda, ilmin kaynağının Allah olduğuna işaret etmek³⁷ olduğu zikredilmektedir.

10- İcâzet veren üstad, öğrencisine, üzerine aldığı bu sorumluluğu nasıl yerine getireceğine dair yol gösterici mahiyetteki öğütlerini sıralar. Kendisine dua etmesini ister. Kendisi de ayrıca başarılı olması için özel anlamda öğrencisine, genel anlamda ise bütün Müslümanlara duada bulunur.

11- Baş tarafta olduğu gibi icâzetnâmenin sonunda yine bir "hamd ve salat-ü selam" cümlesi yer alır ki, bu hamd cümlesi, "onların dualarının sonu da şudur: Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."³⁸ mealindeki ayete dayandırılmaktadır.

12- İcâzetin en alt kısmına icâzet veren hoca ismini, nesebini, künyesini, memleketini, lakabını vb. yazıp tarih düşmek suretiyle belgeyi mühürler.³⁹

İcâzetnâmelerin yazılmasında kullanılan dil, genellikle Arapça'dır. Bazı icâzetnâmelerde (hattatların hat sanatı ile ilgili vermiş oldukları icâzetnâmelerde olduğu gibi) Osmanlıca dil kullanılmışsa da bunun, söz konusu genel kuralı bozacak yaygınlıkta ve şöhrette olmadığı söylenebilir. Ayrıca icâzetler genel olarak nesirle yazılmış olmakla birlikte bazı manzum örneklerinin olduğu da görülmüştür.⁴⁰

İcâzetnâmelerin ihtivâ ettiği bilgiler, tanzim edildikleri dönemin ilim, kültür ve sanat alanlarındaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin işlevine, sistemlerine, eğitim kurumlarına, kadrolarına ve o dönemin müktesebatının tanıtımına ışık tuttukları için, önemli işlevleri olan yazılı belge niteliği taşıdıklarını düşünmekteyiz. Özellikle çeşitli meslek dallarında verilen icâzetnâmelerin her biri adeta verildikleri dönemin birer tanığı gibidir.

III- İCÂZETNÂMELERİN DEĞERİ

İcâzetnâme, İslâmî eğitim ve öğretim geleneğine has bir tecrübe olarak ortaya çıktığı kabul edilse de⁴¹ bunu, söz konusu geleneğin geliştirilmesi ve işlevselliğinin artırılması noktasında ulaşılmış bir sonuç/hüküm olarak kabul etmek gerekir. Aksi halde kişinin ilmi hüviyetini kanıtlamak, eğitim-öğretiminin düzeyini ortaya koymak, hangi tür bir bilgiye sahip olduğu hakkında insanlarda bir kanaat oluşturmak ve sosyal statü elde etmede kendini tanıtmak ve yeterliliğini ispat etmek için bir vesika olarak icâzetnâmelerin tarihi köklerini tam anlamıyla tespit etmek imkansız gibi görünmektedir.⁴²

İcâzetnâmeler, tarihi süreç içerisinde yalnızca icâzet sahibinin bilgi düzeyinin bir belgesi olarak kalmamıştır. Özellikle Osmanlı medreselerinde verilen icâzetnâmeler adeta tarihi aydınlatan, kişilerin hal tercümelerini bize aktaran,

³⁶ Bakara, 2/31.

³⁷ Atay, *age.*, s. 102; Akyüz, *age.*, s. 51. Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın söz konusu eserinde, senedlerin hangi icâzetlerde kime kadar ulaştırıldığı ile ilgili açıklaması şu şekilde yer almaktadır: "İcâzetlerde senedlerin silsilesi aşağıdan yukarıya doğru, yani çıkış-tesaudî- yoluyladır. Eğer icâzet, genel ilim, fıkıh ve hadis gibi ilimlere dair ise Allah'a kadar ulaştırılır, eğer icâzet bir eser hakkında ise, silsile yazana kadar gider. Yeni ortaya konmuş bir ilim dalında ise onda da o ilmi ilk icad edene kadar icâzetnâmedeki alimlerin silsilesi uzanır ve orada yani ilim kimden başlamışsa sened onda son bulur." (Atay, *age.*, s. 115)

³⁸ Yûnus, 10/10.

³⁹ İcâzetnâmelerin muhtevâsı ile ilgili bilg için bkz. Uzunçarşılı, *age.*, s. 74 -75; *Türk Ansiklopedisi*, XX/15-16; Atay, *age.*, s. 101-130; Akpınar, *agmd.*, XXI/398-399.

⁴⁰ Akpınar, *agmd.*, XXI/398.

⁴¹ Bkz. Akpınar, *agmd.*, XXI/399.

⁴² Bkz. Atay, *age.*, s. 101.

okunan ders programları hakkında bilgi sunan; bunun yanı sıra bibliyografya, ilmin önemi ve okumanın değeri, ilim metodu ve öğrenim tarzı hakkında özlü bilgilerle yüklü olan, o dönemdeki ilim adamlarının ilmi ve sosyal ilişkilerini bize aksettiren, ayrıca kitap tanıtlarıyla, günümüze kadar ulaşmayan veya hakkında bilgi sahibi olma imkanı bulunmayan literatürün temel kaynaklarıyla bizleri tanıştıran bir muhtevaya sahip olmaları bakımından⁴³ önemli gelişmeler kaydederek şekil, ifade biçimi ve içerik olarak birer tarihi vesika⁴⁴ özelliği kazandığı görülür. Çünkü icâzet, bilgide bir seviyeyi ifade etmenin yanı sıra, icâzet sahibinin elde etmiş olduğu bilgilerin sağlamlığını, disiplinli oluşunu, programlılığını, sağlam ilke ve kurallara dayalı olarak elde edildiğini de belgeler. Diğer bir ifade ile icâzet, kişinin sahip olduğu bilgilerin kulaktan dolma, halkvari ve iptidai olmadığını da belgesidir⁴⁵.

İcâzetnâme metinleri aynı zamanda ilim, kültür ve medeniyet hareketlerinin yerinin, zamanının, türünün ve seviyesinin tespitine imkan vermesi; ilmi, ictimai ve siyasî ilişkilerin yorumlanmasına katkı sağlaması; icâzet verenlerle icâzet sahiplerinin ilmi, edebî, ahlâki şahsiyetleri ile dünya görüşlerini yansıtmaları itibarıyla ilim coğrafyasının tespit edilmesine ve bu coğrafyanın tarihte oynadığı role ilişkin bilgi elde etmeye yarayan birer tarihi vesika olmaları bakımından da önem taşırlar.

İcâzetnâmeler, ya bir medrese programının belli bir sürede tamamlanması sonucu kendisinden ders okuduğu medrese hocası veya özel olarak medrese dışında kendisinden ders okuduğu icâzetli bir hoca tarafından verilir. Ancak 1914 yılında medreselerin ıslah edilmesi ile birlikte kurulan "Süleymaniye Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye Medrese-i Mütehasisîn"den alınan icâzetnâmeler diğerlerinden farklılık gösterir. Bu icâzetnâmelerde ders okutan her bir hoca için ayrı bir imza yeri açılmış ve öğrencinin ders başarısını yansıtan notu da kaydedilmiştir. Ayrıca medrese müdürüne ve Meclis-i Müderisîn Reisi'ne de birer imza yeri açılmıştır. İcâzetnâmede imzası bulunan hocalardan her biri eğitimlerini kimden veya kimlerden aldıkları ile ilgili ilim silsilelerini zikrettikleri için bu icâzetnâmeler birer tomar şeklindedir. Yani bu icâzetnâmeler hem kurumun mührünü, hem de hocaların bir arada isim, imza ve mühürlerini taşıması bakımından diğer icâzetnâmelerden ayrılmaktadırlar. Bunun, icâzetnâmelerin gelişim seyri içerisinde geline son nokta olarak değerlendirilmesi mümkündür.

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhîd-i Tedrisat Kanunundan önce alınan icâzetler dört yıllık, ihtisas medreselerinin icâzetleri ise altı yıllık yüksek tahsile denk sayılmıştır⁴⁶. *Bu ifadeden anlaşıldığına göre kıraat ilmindeki bir icâzet de dört yıllık bir yüksek okul diplomasının karşılığı olarak değerlendirilmekte ve icâzet sahibinin söz konusu alanda dört yıllık ihtisasını belgelemektedir.* Günümüzde halen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nezareti altında Haseki Eğitim Merkezinde sürdürülen Kıraat-ı Aşere eğitimi ile ilgili icâzet geleneğinin az da olsa sürdürüldüğünü biliyoruz. Bu münasebetle kıraat ilmindeki icâzetnâmelerin ayrı bir başlık altında incelenmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

⁴³ Atay, *age.*, s. 102.

⁴⁴ Akpınar, *aqmd.*, XXI/399.

⁴⁵ Atay, *age.*, s. 101, 102.

⁴⁶ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Atay, *age.*, s. 110, 128.

IV- KIRAAT İLMİNDE İCÂZETNÂMELER

Kıraat ilminde icâzetlerden söz ederken isnadın önemine vurgu yapmamızın sebebi, Kur'ân kelimelerinin telaffuz keyfiyetlerinin, Hz. Peygamber'den nakledildiğine dair rivayetlerin sağlam, güvenilir ve doğru olduğunun, bizzat ondan kıraat alanlardan ve daha sonra da onlardan kıraat alanlardan... icâzet veren üstada gelinceye kadar kesintisiz bir sened zinciri ile ortaya konulmasından dolayıdır.⁴⁷ Bu yolla, okunan kelamın Kur'ân olup olmadığına dair oluşabilecek tüm tereddütlerin ortadan kaldırılması amaçlanmış ve bu amacın gerçekleştirilmesinde icâzet usulü çok önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Diğer bir ifade ile nakle dayalı ilimlerde, nakledilen kelamın veya ifadenin doğruluğunun ve güvenilirliğinin sağlanması için sözün asıl sahibine götürülmesi ve ondan nakledildiğinin tevsik edilmesi bakımından, onu işiten kimselerin sırayla zikredilmesi önemlidir. Özellikle tabiîn devrinin son dönemlerinde senedleriyle birlikte kıraatleri tespit çalışmalarının başlaması⁴⁸, ilk dönemlerden itibaren bu işe ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Ancak kıraat ilmindeki isnadın önemini anlamak ve hadis ilmindeki icâzetle arasındaki farkı kavrayabilmek için şu ince ayrıntının çok iyi anlaşılması gerekir: Kıraat ilminde düzenlenen icâzetin sened zincirinde yer alanların rivayet ettikleri okuma biçimi, yalnızca işitmeye bağlı olarak gerçekleşen bir faaliyet olmayıp, işitmenin yanı sıra bizzat üstadın ağızından da talim edilerek alınması (*müşafehe*) şart koşulmuş olan bir ameliyedir.⁴⁹ Söz konusu şartı şu ifadeden anlayabiliyoruz: "Kıraatta üstad (*mukrî*), kıraatleri bilen ve onları üstadlarının ağızından talim yolu ile öğrenerek aktaran kimsedir. Böyle bir kimse kıraat ilmine dair bir kitabı ezberlemiş olsa da eğer o kitabı silsile yolu ile okuyan bir kimseden bizzat okumamış ise, bu kitabın muhtevasını bir başkasına okutması için kendisine izin verilmez. Çünkü kıraat ilmine dair bir takım bilgiler vardır ki, onlar bizzat üstaddan işitilmek veya ağızdan talim yolu ile öğrenilerek alınmak suretiyle maharet kazanılabilir."⁵⁰

Kıraatte isnâd konusu ile ilgili zikredilmesi gereken bir diğer husus da şudur: "Kıraatte el-Teysîr ve eş-Şâtıbiyye gibi meşhur olan kitaplardan birisine ulaştırılarak yapılan isnad, âlî isnâddır."⁵¹ Buna göre ed-Dânî'nin et-Teysîr ile İmam Şâtîbî'nin eş- Şâtıbiyye adlı eserlerine kadar kıraat silsilesi zikredilen talebenin icâzetteki rivâyet senedi sağlam bir yolla Rasûlullah'a ulaşmış olmaktadır.

Kur'ân kıraatında esas olan, kıraâtı Hz. Peygamber'e kadar ulaşan imamlardan bir imamın okuyuşunu, güvenilir bir kimseden eğitim yolu ile öğrenip almaktır.⁵² Bu, yukarıda da işaret olunduğu üzere, bizzat Hz. Peygamber tarafından okunmuş ve okutulmuş bir metin olan Kur'ân'ın lafzî ve fonetik (aynı zamanda bunların sonucu olan anlam) bütünlüğünü korumak için gösterilen

⁴⁷ Bkz. Şevkî Dayf, "Mukaddime" (İbn Mucâhid, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kıraât*, (thk. Şevkî Dayf), Kâhire, ty.) s. 11-12.

⁴⁸ Bkz. Er-Rafî'i, Mustafa Sadık, *l'câzû'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye*, Beyrût, 1973 (9. baskı) s. 51.

⁴⁹ Şevkî Dayf, *age.*, s. 12. Ayrıca İbn Mucâhid'in Urve b. ez-Zübeyr'den rivâyet ettiği, "Kur'ân kıraati, sünnetlerden bir sünnettir; öyle ise onu (size öğretenler/okutanlar tarafından) öğretildiğiniz veya okutturduğunuz gibi okuyunuz" (İbn Mucâhid, *age.*, s. 52) şeklindeki söz de bu anlamdadır.

⁵⁰ Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Abdülğani, *Ithâfu Fudalâi'l-Beşer*, Mısır, İy. s. 5.

⁵¹ Suyutî, *el-İtkân*, I/98.

⁵² Bkz. Ez-Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1988, I/411

tizliğin bir ifadesidir. Bundan dolayı okuyuşun mütevâtîr⁵³ bir senedle Hz. Peygamber'e kadar ulaşması, sahih bir kıraatte aranan şartlardan birisi olarak kabul edilmiştir.⁵⁴ Günümüze kadar bu faaliyetin nasıl yapıldığına dair en çarpıcı bilgileri bize kadar ulaştıran tarihi vesikalardan birisi de hiç şüphesiz kıraat ilmi tahsilinin sonunda tanzim edilen *icâzetnâmelertir*.

Kıraat ilminde icâzet, Kur'ân lafızlarının usulüne uygun bir üslupla okunması açısından okuyucuda bulunması gereken niteliklerin mevcudiyetini belirten yazılı yeterlilik belgesi anlamındadır. Aranan niteliklerin varlığının şöyle ifade edilmesi *şefevî icâzet* olup, Kur'ân'ın tamamını veya bir bölümünü üstada okumak (*arz*) veya onu üstattan dinlemek (*semâ*)⁵⁵ suretiyle kıraat imamlarından birinin kıraatinde yahut birden fazla imamın kıraatini okumada yeterli seviyeye gelmekle elde edilir.⁵⁶

Bu tanımlamada vurgulanan hususlardan birincisi, okuyucunun Kur'ân lafızlarını usulüne uygun bir biçimde okuması ve bunun, onda bir meleke haline gelmesidir. Bu niteliğe sahip olmayı, İbnü'l-Cezerî'nin, "Allah Teâla Kur'ân'ın muhafazasını Kur'ân ehlinen dilediği kimselere tahsis edince, güvenilir imamlar (hafızlar) onun en doğrusuna vakıf olmak için bütün gayreleriyle o işe eğildiler. Hz. Peygamber'den onu harf harf almak suretiyle ne bir harekeyi, ne bir sükunu, ne de bir hazfî ihmal ettiler..."⁵⁷ sözündeki gibi anlamak gerekir. Yani kıraatte icâzet alabilecek konuma gelmek, onu eksiksiz olarak okuyacak ve okutacak duruma gelecek bir seviyeye ulaşmak demektir. İkincisi ise, bu eğitimi bir üstad kontrolünde gerçekleştirmektir. Çünkü bunda yalnızca anlam veya sadece lafız yeterli olmayıp, bunların yanı sıra eda (seslendirme, tilâvet, fonetik) boyutu da önem arz ettiği için bir üstadın ağzından (*fem-i muhsin*) alınmasını zorunlu kılmaktadır.⁵⁸ Bir diğer ifade ile kıraatin tamamını ezberlese bile bir kimse kurrâdan sayılmaz. Kurrâdan sayılabilmesi için o kimsenin kıraate tam hakim olması ve onu semâ' ve müşâfehe yolu ile bir üstadından almış olması şarttır.⁵⁹ Eğer kıraat okutan üstad, okuttuğu kitabı üstadından hangi yolla okuduğunu bilmezse, ondan kıraat almanın da doğru olmayacağı söylenmiştir.⁶⁰ Dolayısıyla bir kitabı ezberden okumak, onu okutmaya ehil olmak anlamına gelmeyeceğini⁶¹ vurgulamamızın sebebi de budur.

Bu tanımlamada kıraat eğitimi usulü açısından, hocanın talebeyle talebenin hocaya okumasına işaret edildiği anlaşılrsa da, burada her iki faaliyetin bir arada gerçekleştiğini söylemek daha doğru olacaktır. Yani kıraat eğitiminde, talebe hocaya okur, hoca da talebenin okuduğu kısımları tekrar etmek suretiyle talim eder; yahut önce hoca okur, talebe de onu hocanın ağzından doğru bir

⁵³ Mütevâtîr: "Yalan üzerinde ittifak etmeleri aklın mümkün olmayan bir topluluğun yine kendisi gibi topluluktan rivayet ettiği haberdır" diye tanımlanmıştır. Bkz. Subhi Salih, *age.*, s. 121; Koçyiğit, *age.*, s. 346.

⁵⁴ el-Cezerî, *en-Neşr*, I/9; Dimyâtî, *age.*, s. 6; el-Makdisî, mütevâtîr yerine sahih olmayı şart koşturmuştur. Bkz. *El-Mürşidü'l-Veciz*, s. 171;

⁵⁵ Kıraat ilminin öğretilmesinde arz, semâ ve edâ usulleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Tetik, *age.*, s. 92-97; Ayrıca, Tetik, Kur'ân Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri. *AÜF Dergisi*, Erzurum, 1990, Sayı, 9, s. 238-244.

⁵⁶ Sarı, Mehmet Ali, "İcâzet", *DİA*, XXI/400.

⁵⁷ Cezerî, *en-Neşr*, I/6.

⁵⁸ Bkz. Sarı, *ag md.*, XXI/400.

⁵⁹ Bkz. Subhi es-Salih, *Mebâhis*, s. 257.

⁶⁰ Bkz. Yüksel, Ali Osman, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 118,119.

⁶¹ Bkz. Dimyâtî, *age.*, s. 5.

biçimde alarak telaffuzu öğrenmeye çalışır. Bu şekildeki eğitimde hoca ve talebe aktif olarak eğitimin içerisinde olup, arz, sema ve kıraat bir aradadır. Bu eğitim belli bir düzeye ulaştığında, yani öğretimde üzerinde durulan hususların talebe tarafından yeterince kavrandığı kanaati oluşunca, sadece talebenin okuyup, hocanın dinlemesi ve yalnızca hatalı ve yanlış okunan yerlerde hocanın müdahale etmesi şeklinde bir eğitim sürdürülür ki, bu sayede talebe öğrendiği şeylere iyice maharet kazanacak düzeye gelmiş olur. Bunda da arz, sema ve kıraat bir aradadır, ama aktif olan talebedir. Suyûtî, bu usulle ilgili şöyle bir ayrıntı nakletmektedir: "İbn Bathân, kendisinden kıraat okuyan talebenin hatasını bir kenara yazar, talebe hatmini tamamlayıp icâzet talebinde bulunduğu anda kaydettiği hatalarını ona sorar, eğer talebe o hataları düzeltilmiş ve doğrusunu öğrenmişse, icâzetini verir; aksi halde ona yeniden hatim yaptırır."⁶²

Kıraatle icâzetnâmenin tanzimi ile ilgili vurgulanması gereken bir diğer husus da şudur: Önceden eğitimini icâzeti olmayan bir üstadın tamamlaması veya eğitim esnasında hocasının vefat etmesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı icâzet alamamış olan birisi, kendisine icâzet verebilecek bir üstad bulunduğu anda, fazla zaman kaybetmemek için üstadta bir kanaat hasıl edecek kadar o ilim dalında bütün meseleleri ihtiva eden bir kitap okuması veya üstadın onu bir imtihan disiplini içerisinde seviyesini tespit edecek aşamalarla bilgisini kontrol etmesi gerekir. Bunun sonucunda kendisinden icâzet talep edilen üstad, eğer bu kişiyi icâzete ehil görürse, ona icâzet verir, aksi halde icâzet vermez. Bu usulde üstad, kendisinden icâzet isteyen kişinin yeterliliğini ölçmek için sorgulama tekniklerini kullanarak, icâzete konu olan ilim dalı ile ilgili her şeyi ona sorabildiği gibi, ayrıca o sahada yazılmış temel kaynaklar hakkında da ondan açıklama yapmasını isteyebilir. Bunda her ne kadar aktif olan talebeymiş gibi görünse bile hocanın da en az talebe kadar aktif ve dikkatli olması zorunludur.

Yukarıda konu ile ilgili söylenenlerden, bir eğitim sürecinin tamamlanması sonucunda oluşan kanaatle verilen bir icâzetnâme anlaşılırken, bu son söylenen hususta bundan farklı olarak, önceden tamamlanmış olan bir eğitim sürecinin daha sonra icâzetli bir üstad tarafından tescil edilmesi diye anlaşılabilir bir icâzetnâmeyi anlatmaktadır. Ancak özellikle kıraatle icâzet veren üstadın verdiği icâzette bu duruma işarette bulunması gerekir. Yani kendisinden icâzet talebinde bulunan kişinin söz konusu ilmi kendisinden okumadığı, ancak icâzet için talepte bulunduğu sırada kendisini yeterli donanıma sahip olduğunu gördüğü ve tecrübe ettiği için bu icâzeti ona verdiğini bir şekilde belirtir. Dolayısı ile bu kayıt, icâzet yoluyla yapılan tescilin mahiyetini de belli etmiş olur.⁶³ Bu durum, "kıraatin mücerret icâzetle rivayet edilemeyeceği"⁶⁴ ilkesi ile de çelişmez. Çünkü önemli olan kişinin, icâzet alacak ehliyete sahip olmasıdır. Bu ehliyete sahip olduğunu ispattıran birisi için verilen icâzet, onun bu ilim dalında gerekli donanıma sahip olduğuna üstadının şهادette bulunması anlamını ifade edeceğinden⁶⁵, bunun mücerret icâzetle aynı anlamı ifade etmeyeceği açıktır.

⁶² Suyûtî, *el-İtkân*, I/136.

⁶³ Bkz. Alay, *age.*, s.105.

⁶⁴ Bkz. Dimyâtî, *age.*, s. 5; Sarı, *ag mad.*, XXI/400.

⁶⁵ Bkz. Suyûtî, *İtkân*, I/ 135-136.

Hız. Peygamber'in Kur'ân öğretmek üzere görevlendirdiği her bir sahabe,⁶⁶ bir anlamda O'ndan sözlü icâzet alan birisi olarak kabul edilecek olursa bu, hem sözlü, hem de resmî bir hüviyet arz etmesi bakımından, kıraat ilminde icâzet uygulamasının dinî bir gerekçesi olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca Hz. Osman'ın Mushafı çoğaltmak için kurduğu komisyonda, mushafı istinsah eden üyelerin, daha sonra bu nüshalarla, ilgili merkezlere gönderilmeleri ve orada Kur'ân eğitimi ile meşgul olmak üzere görevlendirilmeleri de⁶⁷ kanaatimizce yine resmî birer icâzet olarak algılanabilecek ilk uygulamalardır. Çünkü bu komisyon üyelerinin Kur'ân kıraati konusunda maharet sahibi oldukları hakkında bir tereddüt söz konusu olmadığı gibi, onların bu konudaki ehliyetleri ile ilgili hiçbir ihtilaf da nakledilmemiştir. Ayrıca bunların istinsah komisyonunda görevlendirilmeleri ve bu görevlerinin herkes tarafından bilinmesi, Hz Osman'ın emri ile, kendilerine resmi izin ve yetki verilerek söz konusu merkezlere gönderilmeleri sözlü-resmî⁶⁸ bir icâzet, bu uygulamaların da kıraatte icâzetlerin başlangıcı olabileceği söylenebilir. Ancak bunu hadisteki mücerret sözlü icâzetle ve bir de bugünkü anlamda şekli unsurlara sahip belli lafızlarla ifade edilen izin belgesi anlamındaki icâzetle karıştırmamak gerekir.

Hız. Osman'ın istinsah ettirdiği nüshalar esas alınarak kısa zamanda herkes bir mushaf edinme gayreti içerisine girmiş, kısa zamanda müslümanların elindeki mushafın sayısı artmıştır.⁶⁹ Bu sebeple kıraat eğitiminde arz ve sema usulüne bir de Kur'ân okumayı bilmek ve Kur'ân-ı Kerim'in bir nüshasına sahip olmak, bu nüshayı icâzetli üstallardan okumak usulü ilave edilmiş⁷⁰; telif döneminden sonra da eğitimin teorik boyutunu, okuduğu kıraatin metodolojisini ve sened zincirini ortaya koyan kitapların okunması zorunluluğu getirilmiştir. İlk yazılı kıraat icâzeti örneklerinin üslup ve kapsam olarak III. (IX) yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıktığı yolunda yaygın bir kanaat oluşmuş; daha sonraları Kilâbü's-seba', et-Teysir ve eş-Şâtibiyye gibi kitapların telif edilmesiyle bu eserlerin müelliflerine varan rivayet zincirleri zikredilerek icâzetnâmeler tertip edilmeye başlanmıştır. Ana hatlarıyla şekil ve muhtevâ bakımından kıraat icâzetnâmeleri, yukarıda icâzetnâmelerin içeriği başlığı altında incelediğimiz unsurları içermektedir⁷¹.

V-KIRAAT İCÂZETİ İÇİN YAPILAN TÖRENLER

Kıraat öğrenen talebeler için üstatları tarafından hazırlanan icâzetnâmeler, camilerde düzenlenen geleneksel bir törenle verilir. Bu törenler özellikle

⁶⁶ Bu görevlendirme ile, Peygamberimizin "kıraati şu dört kişiden alın..." (Bkz. Makdisî, *el-Mürşidü'l-veciz*, s. 36) anlamındaki hadisinde ifade edilen, sahabe içerisinden kıraatini övdüğü kişilerin, ashabin diğerlerine gerektiğinde Kur'ân öğretmeleri, ashabında onlardan rahatça gelip Kur'ân öğrenmeleri şeklindeki mana anlaşılacağı gibi, Mus'ab b. Umeyr'in hicretten önce Medine'ye, Bi'r-i Mâine'de pusuya düşürülerek şehit edilen ashabin çevre kabilelere İslâm'ı tebliğ amacı ile oradaki Müslümanları eğitmek ve onlara Kur'ân ayetlerini öğretmek için görevli olarak gönderilmeleri şeklinde de anlaşılır.

⁶⁷ Cezerî, *en-Neşr*, I/6; Dimiyâti, *İthâf*, s. 6; ez-Zerkânî, *Menâhil*, I/411.

⁶⁸ İcâzetin, resmî görevlileri yapacağı işlerde yetkili kılmak veya onlara izin vermek anlamları için bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II/19.

⁶⁹ Siffin savaşında mushafın mızrakların ucuna takılarak bir savaş hilesine baş vurulduğu bilinen bir husustur. (Msl. bkz. Mirâs Kâmil, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, XII/309-310; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1992, II/243-244.)

⁷⁰ Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, s. 62.

⁷¹ Sarı, *ağmd.*, XXI/400.

Osmanlılar zamanında gelişerek belli bir şekle bürünmüş, bu şekliyle günümüze kadar da devam ettirilmiştir⁷².

Kıraat icâzeli için yapılan merasimler, cemaat huzurunda, öğleden önce, o şehrin en meşhur karîlerinin ve şeyhu'l-kurrâ (reîsül-kurrâ) nın katılımıyla şu şekilde yapılırdı: "Reîsü'l-kurrâ, mihrabın önüne konulan kürsüye otururdu. En yaşlı kıraat üstatlarından başlanarak Reîsü'l-kurrâ'nın sağında ve solunda hilâl şeklinde bir oturma düzeni oluşturulurdu. Hilâl uçlarındaki genç okuyuculardan başlanarak sağlı sollu tilâvet edilir; Reîsü'l-kurrânın bitirilmesini istediği ayetin sonunda eliyle kürsüye vurma üzerine, ayetin son cümlesi birlikte okunarak diğer okuyucuya geçilirdi. Sağdan ve soldan birer veya ikişer yaşlı üstat da indirâc (*cem'*) metoduyla birkaç ayet kıraat ettikter sonra, sıra icâzet verilecek kişiye gelirdi. Huzura gelip Reîsü'l-kurrânın elini öperek yüzü ona dönük bir şekilde oturan tâlip, İhlâs Suresinden başlayıp Nâs Suresine keder kırâat-ı aşereye göre ve indirâc (*cem'*) usulüyle tilâvet ederdi. Önceden hazırlanan icâzetnâme metni, mucîz (icâzet veren) veya onun uygun göreceği bir kişi tarafından yüksek sesle okunduktan sonra, yapılan bir düâ ile merasim son bulurdu."⁷³

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kıraatlerde sözlü icâzetin, Peygamber efendimize kadar uzanan oldukça eski bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Yazılı kırâat icâzetlerine gelince, diğer ilim dallarında olduğu gibi, o da kıraat ilminin telif dönemi ile başlamıştır. Bunun, tabiîn dönemi olduğu söylenebilir de, yaygın olan kanaate göre III. (IX.) asır sonlarıdır. Özellikle Kur'ân metninin telâffuz ve ses özellikleri ile birlikte Peygamberimizden sadır olduğu şekilde alınmasını ve aynı titizlikle daha sonraki nesillere aktarılmasını gaye edinen kıraat eğitiminin, bu maksada uygun bir şekilde yapıldığının tescilli anlamını taşıyan kıraat icâzetleri, şekil ve muhtevaları bakımından olduğu kadar, devrinin ilmî seviyesine, okul müfredatlarına, ders tekniklerine ve eğitim metotlarına ışık tutması bakımından da bugünkü diplomalardan bir takım farklılıklar arz eder. Tevhîd-i Tedrîsât kanunu ile birlikte tarihi misyonunu tamamlayan icâzetnâmelerin aksine günümüzde çok yaygın olmamakla birlikte, kırâatte icâzet geleneği sürdürülmektedir. Diyânet İşleri Başkanlığının vermiş olduğu hâfızlık sertifikasının⁷⁴ yanı sıra Haseki Eğitim Merkezinin Kıraat-ı Aşere kısmını tamamlayanlara keyfiyeti yukarıda anlatılan bir merasimle icâzetnâme verildiği bilinmektedir.⁷⁵

Kıraat ilminin konusu Kur'ân olması sebebiyle, öğreniminde ve öğretiminde gösterilmesi gereken hassasiyetin ne kadar önemli olacağı ilk bakışta anlaşılması ve hak verilmesi gereken bir durumdur. Kur'ân lafızlarının yanlış telâffuz edilmesini önlemek veya kelime ve lafızların tahrif ve tağyire uğramasının önüne geçmek için tarihi süreç içerisinde titizlikle yapılan kıraat eğitiminin tescilli olarak geliştirilen ve her birisi yazılı birer tarih vesikası hüviyetini taşıyan icâzetnâmeler, bizim

⁷² Okıç. Tayyip, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meselerleri*, İstanbul, 1995, s.76; Hamidullah, *age.*, s. 62; Sarı, *agmd.* XXI/401.

⁷³ Sarı, *agmd.*, XXI/401.

⁷⁴ Kur'ân'ı ezberleyenler için belli zamanlarda Diyânet İşleri Başkanlığı Hafızlık sınavları açarak, söz konusu sınavı kazananlara hafızlık belgesi verir ve o kişi gerektiğinde bununla Hâfız olduğunu belgelendirir.

⁷⁵ Diyânet İşleri Başkanlığı, Kıraat-ı Aşere kurslarını, 31. 03. 1976 yılından buyana Mehmet Rüştü Aşıkutlu ile Abdurrahman Gürses nezaretinde Haseki Eğitim Merkezinde başlatmış, halen devam ettirmektedir. Ayrıca Eskişehir Merkez Çarşı Camiinde Yaşar Tekeli ve Ankara Hacıbayram Camiinde Safvan Çakiroğlu

tarihimizin çok önemli bir zaman diliminin de şahidleri gibidir. Kur'ân'ın gerek lafzî gerekse metnî konusunda akla gelebilecek yanlış anlamalara fırsat vermemek veya art niyetten kaynaklanabilecek istismarları engellemek için icâzette isnâd zincirine yer verilmiş, bu yolla her bir müslümanın hayatında çok önemli bir yere sahip olan kutsal kitap Kur'ân-ı Kerîm'in korunmasındaki titizlik tescillenmiştir. Ayrıca tarihi süreç içerisinde geliştirilen icâzethâne törenlerinin, yalnızca icâzethâne almaya hak kazanan birisinin bu konudaki yeterliliğinin törenle ilan edilmesi anlamına gelmeyip, bununla birlikte Kur'ân eğitiminin ve öğretiminin özendirilerek yaygınlaştırılması amacının gerçekleştirilmesine katkı sağladığı da açıktır.

VI- BİR İCÂZETHÂNE ÖRNEĞİ

TABUR İMAMI HASAN ULUDAĞ⁷⁶

A-Hayati

Oğlunun el yazısı ile taktim ettiği Tabur İmamı Kurrâ Hâfız Hasan Uludağ'ın kısa biyografisini buraya aynen aktarırken, buna başka bir kaynaktan, metnin cümle akışını bozmayacak şekilde yaptığımız alıntılar da parantez içerisinde vermenin yararlı olacağı kanaatine vardık.

"Babam Alay maftûsü Kurrâ Hâfız Hasan Uludağ'ın biyografisidir.

1295 (1878⁷⁷) yılında Erzurum (Muratpaşa mahallesi⁷⁸)'da dünyaya gelen (ve 12 yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek Hâfız olanı⁷⁹) babam Kurrâ Hâfız Hasan efendi, 5.9. 1952 yılında, 73 yaşında vefat etmiştir. Kendisinden icâzet aldığı hocası, kurrâdan Yeşil İmamdır. (Erzurum medreselerinde ilmini tamamlayan Hasan Efendi, ilk görevine Erzurum Askerî Hastanesinde başladı. 1920 senesinde evlendikten sonra⁸⁰) Kars Müstahkem Mevki Topçu Alay imamlığına Yüzbaşı rütbesiyle atanmış, daha sonra Alay Müftülüğü'ne terfien getirilmiş; I. Dünya ve Balkan savaşlarına katılmış ve kendisine İstiklâl Madalyası ile Beratı verilmiştir. Bu süreler içerisinde askerlere konferanslar halinde Dini dersler vermiş, orduya tam 30 yıl hizmet verdikten sonra 1934 yılında emekliye ayrılmıştır. 1942 yılından itibaren de Diyânet İşleri Riyâset makamından resmen (verilen izinle⁸¹) Erzurum Lala Paşa, Şafiiler ve Cedit camilerinde talebelerine Kur'ân-ı Kerîm dersi okutmaya başlamış, vefatına kadar da (bu hizmetini) devam ettirmiştir. Görevi münasebetiyle gittiği Sarıkamış, Sivas ve Edirne illerinde de talebelere Kur'ân dersini (okutmayı) sürdürmüştür.

tarafından da yine kiraat-i aşere dersleri devam ettirilmektedir. (Diyânet İşleri Başkanlığı, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın 19/12/2002 tarih ve B.02.1.DİB.0.72.00.02/2257 sayılı yazıları ile bu bilgi elde edilmiştir.)

⁷⁶ Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra (1826) kurulan Âsakir-i Mansûre-i Muhammediye alaylarının birinci taburlarında, din hizmetlerini yürütüp askere dini bilgiler veren, cemaatle namaz kıldıran, techiz ve tekfin işleriyle uğraşan ve özel üniforma taşıyan görevli askerî memur, Tabur imamı terfien alay imamlığına, alay imamlığından da alay müftülüğüne yükselirdi. Alay imamları protokolde yüzbaşıdan, alay müftüleri de binbaşidan önce gelirdi. Bkz. Kazıcı, Ziyâ, "Alay", *DİA*, II/348. bu sebeple bize Hasan Uludağ'ın biyografisini veren yakını, yazdığı biyografinin başlığına "Alay Müftüsü" ibaresini koymuştur. Biz ise meşhur olarak tanıdığı "Tabur İmamı" meslek ünvanını kullanmayı uygun gördük.

⁷⁷ Bu tarih başka bir yerde 1880 olarak zikredilmektedir. Bkz. Bulut, Sebahattin, *Erzurum'da İz Bırakanlar*, İst, 1995, s. 99.

⁷⁸ Bulut, *age.*, s. 99.

⁷⁹ Aynı kaynak

⁸⁰ Aynı kaynak.

⁸¹ Söz konusu izin belgesi, ileride orijinal sayfa düzeni ve resmi evrak olarak tanzim edildiği şekli ile yer alacaktır.

(Merhum babam) zengin bir kütüphâneye (593 kitap) sahipti. Vefatından sonra kitaplarını, Erzurum Kültür Müdürlüğü İslami İlimler Kütüphanesine (herkesin istifade etmesi için) sembolik bir fiyatla hediye ettik.Yetiştirdiği talebelerin sayısı yüzleri aşkındır. Vefatından beş yıl öncesine kadar da hastalığı nedeniyle evde talebelerini aralıksız okutmaya devam etmiştir. Bu görevi fahri (ücretsiz) olarak yapmıştır. Maddiyatı kesin olarak kabul etmezdi. Allah ızası için okuturdu ve talebelerini manevi evlat olarak kabul ederdi.”

Yukarıda biyografisi içerisinde de vurgulandığı gibi, merhum üstat, emekli olduktan sonra fahri olarak talebe okutmayı sürdürmüş, ancak bunu Diyânet İşleri Başkanlığı'nın izni dahilinde yapmıştır. Bu hususta yazılı muracatta bulunduğu anlaşılan üstada, talep ettiği izine dair Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vermiş olduğu cevabı ihtiva eden ve söz konusu yazıyı ilgi tutarak Erzurum Müftülüğü'nün resmi mühür ve müftünün imzasını taşıyan müsaade belgesini buraya aynen kaydetmeyi uygun buluyoruz.

“T.C.

Erzurum Vilâyeti

Merkez Fetvâhanesi

Sayı: 388

Emekli Alay İmamı H. Hasan Uludağ'a

Perşembe günleri Lâlâpaşa camii şerifinde, diğer günler Şafîiler camii şerifinde şimdilik fahri olarak Kur'ân-ı Kerîm okutmanıza, Diyanet İşleri Riyaseti yüksek makamının 6/7/942 tarih ve 2519 sayılı emirleri ile müsaade edildiğini bildiririm. 20 temmuz 1942

Erzurum Müftisi

Sadık Solakbay

(imza)”

Ayrıca Osmanlıca (matbu) resmi “Erzurum vilâyeti fetvâhanesi” başlıklı bir kağıda el yazısı ile yazılmış ve müftü nâibi tarafından imzalanmış, resmi bir izin mahiyeli taşıdığını sandığımız bir yazı ile merhumdan fahri olarak Cuma günleri Cuma namazından önce camiye erken gelerek cemaate Kur'ân-ı Kerîm ve Kaside-i Bürde okuması talep edilmiştir. Söz konusu yazıyı aşağıya aynen alıyoruz.

“Erzurum Vilâyeti

Fetvâhânesi

Sayı: 90

İstihkâm Taburu İmâmı Hafız Hasan Efendiye

Cuma namazından mukaddem (önce) tedricen camii şerife gelerek, cemaatten evvel (erken) gelenlerin boş oturmaması için bir miktar Kur'ân-ı 'Azîmü'sh-Şân tilâvet olunması (okunması) ve medh-i Nebîyi mutazammın (Peygamberi öven) birkaç beyit 'de İmam Busîrî'nin Kasîde-i Bürîde⁸²’sinden

⁸² Söz konusu kelime metinde “bürîde veya büreyde” şeklinde okumaya müsait bir imlâ ile yazılmış olduğu için, biz de metinden bu şekilde aktarımda bulunduk. Ebû Abdillâh Şerefüddin Muhammed b. Saîd b. Hammad b. Muhsin (ö. 695/1296) el-Busîrî'nin “Kasîde-i Bürde” adıyla meşhur olan ve Peygamberimizi öven şiiirdir. Arapça olarak asıl adı “el-Kevâkibü'd-dürriyye fi medhi Hayri'l-beiyye” olmasına rağmen “kasidetü'l-bürde” ismi ile üne kavuşmuş olan şiirin tamamı 160 beyit olup, Türkçe'ye de çevrilerek pek çok şerhleri yapılmıştır. Müellifin hayatı ve eseri ile ilgili bilgi için bkz. Kaya, Mahmut, “Büsîri, Muhammed b. Saîd”, DİA, VI/468-470.

okunup aynı manayı mutazammın tercümesinin beyan edilmesi (açıklamasının yapılması) baîs-i mesûbân (sevap elde etmenin sebebi) olacağını cevâben arz eylerim efendim.

Müftî nâîbî
(imzâ)"

Bu bilgiler ışığında merhum üstadın Kur'ân'ı okumak ve okutmak üzere almış olduğu icâzetnâmenin hakkını vermek için her fırsatı değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Bu vazifeyi yerine getirirken, içinde bulunduğu şartları zorlamak yerine, çıkış yolları bulmak için gayret sarf ettiği de görülmektedir. Zira Kur'ân okumanın ve okutmanın faziletine inanan bir kişi olarak üstadın vaki başvurusu üzerine yukarıda zikri geçen yazışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

B-İcâzetnâmesi⁸³

Çalışmamızın örneği olan Hafız Hasan Uludağ'a ait icâzetnâmenin tercümesi, el yazması aslı varislerinde olduğu için bil vesile aslından elde ettiğimiz fotokopisinden yapılmış olup, orijinal sayfa düzeni (1-a, 1-b; 2-a, 2-b....) şeklinde gösterilmiştir. Ancak örneğin, (a) sayfasının sonunda tamamlanmayıp (b) sayfasında devam eden bütün halideki cümlelerin sonunda veya başında sayfa düzenine işaret edildiği için tercümede, orijinal sayfaya işaret eden sıralamalarda yarım veya bir satırlık kaymalar kaçınılmaz olmuştur.

Çalışmamızda söz konusu icâzetnâme üzerinde her hangi bir değerlendirme yapmak istemiyoruz. Yukarıda genişçe ele aldığımız icâzetnâmelerin içeriği ile ilgili bilgileri, mümkün olduğu kadar örneğimizden kontrol ederek vermeye çalıştık. Ayrıca icâzetnâmede zikri geçen hadisleri kaynaklarından kontrol ederek dip notta vermeye çalıştık. Bazı hadislerin ulaşabildiğimiz kaynaklardaki farklı lafızlarına da işaret ettik. Diğer yandan tercüme ettiğimiz metin üzerinde mümkün olduğu kadar tasarrufta bulunmamaya özen göstermeye çalışsak da, bazı cümlelerin daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacak parantez açıklamalarına yer verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Yine bazı teknik terimlerin kısa açıklaması yerine göre metin içerisinde, yerine göre dip notta yapılmıştır.

İcâzetnâmedeki isimleri tanıtan sıfatlardan bazıları, yaygın olarak bilindiği için tercüme etmeyi doğru bulmadık. Bazı dua formundaki cümlelerin çok yaygın olarak bilinen (salat, selam, rahmet, bereket,..Allah rahmet eylesin gibi) şekillerine de dokunmadık. Ayrıca icâzetnâmedeki isnâd zincirinin daha iyi görülmesi ve tercümede ifade-i meramdaki bir takım yanlış anlamaların ber taraf edilebilmesi için tercümemizin sonunda isnâd zincirini gösteren bir şema oluşturduk.

(1-a)

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla"

Hamd, üstün irşat yeteneğine sahip insanlar arasında yayılmasını kolaylaştırmak, ezberlenmesi ve yazı ile kayıt altına alınmasını gerçekleştirmek ve yaratılmışların en hayırlılarının seçimlerini yapmalarını sağlamak için Kur'ân'ı yedi harf üzere indiren Allah'a mahsustur. Kurtuluş için ondan başka bir çarenin

⁸³ Bu icâzetnâmenin ve varisleri tarafından yazılmış merhum üstadın kısa biyografisinin fotokopisini bize temin eden ve yayımlanması için teşvikte bulunan C. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğ. Üyesi Yrd. Doç. Dr. Selâhaddin Yılmaz'a şükranlarımı arz ediyorum.

olmadığına inanarak öyle bir şehadet ederim ki tek ve ortağı olmayan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine öyle şehadet ederim ki, Kur'an okumada maharet sahibi olanların mukarreb meleklerle beraber olacağını söyleyen Muhammed, O'nun kulu, sevgilisi ve elçisidir. Allah'ın rahmeti (salat) onun, ailesinin ve Kur'an'ı eksiksiz bir şekilde ezberlerinde ve ter temiz sahifelerde toplayan ashabının üzerine olsun. **(1-b)** Allah, kırâatte maharet sahibi olan kırâat imamlarından da razı olsun ki, onlardan her biri Allah'ın kitabını tecvidi ile (ilgili kuralları uygulayarak) okudu, (yazısını hareke ve noktalamalarla geliştirerek) yazdı, kelimelerini en güzel şekilde telaffuz etti, (musiki vb sonradan elde edilen yollara sapmaksızın) doğuştan olan en tabii sesleriyle onu süsledi.

İmdi bu besmele, hamdele ve salveleden sonra bilmiş ol ki, muhakkak Kur'an ehli olanlar, işte onlar Allah'ın ehli dirler ve özellikle onun yarattıklarının özüdürler. Hz Ali (ra) dedi ki, Allah'ın elçisi (sav) şöyle buyurdu: "İnsanlardan Allah'ın ehli olanlar vardır." Denildi ki, "ey Allah'ın elçisi onlar kimlerdir?" Buyurdular ki, "Kur'an ehli olanlardır. Onlar, Allah'ın ehli ve O'nun has kullarıdır."⁸⁴ Yine (as) buyurdu ki, "sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğrendir."⁸⁵ Ve yine buyurdular ki, "ümmetimin en şereflipleri, Kur'an'ı ezberleyenlerdir (hameletü'l-Kur'an)."⁸⁶ Yine -Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun- buyurdu ki, "Ümmetimin amellerinin en faziletlisi Kur'an okumaktır."⁸⁷ Tirmizî Ebû Saîd (ra)'den Rasulü Allah (sav)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "Kur'an her kimi bana düâ etmekten ve bir ihtiyacını benden istemekten meşgul ederse, ona **(2-a)** isteyenlere verdiğimin en âlâsını veririm. Allah'ın sözünün diğer sözlere karşı üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına karşı üstünlüğü gibidir."⁸⁸ Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah dedi ki, babamı şöyle derken işittim: "Uykuda Yüce Rabbimi gördüm ve dedim ki, "ya Rabbi, sana yakın olanların, sana yaklaşmalarını sağlayan en faziletli şey ne dir?" Buyurdu ki, "Benim sözüm (Kur'an) dür." Dedim ki, "yâ Rabbi, anlayarak mı (okumalı), anlamayarak mı?" Buyurdu ki, "anlayarak veya anlamayarak (ne şekilde olursa olsun Kur'an okumaktır)"⁸⁹ Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bunu teyit etmektedir. Ebû Hureyre dedi ki, Rasulü Allah (sav) şöyle buyurdu: "Ey Ebû Hureyre, Kur'an'ı öğren ve insanlara da onu öğret. Ölünceye kadar bunu bu şekilde sürdür. Sen böyle iken ölüm gelip çatarsa, mü'minlerin Ka'be'nin etrafını tavaf ederek (hac maksadıyla) ziyaret ettikleri gibi, melekler de senin kabrini ziyaret ederler."⁹⁰

Bu konuda sayılamayacak kadar çok hadis ve haber vardır. Şu kadar var ki, **(2-b)** sened ve isnad olarak, rivayet zinciri kesintisiz bir şekilde Hz peygamber (sav)'e kadar ulaşan mukrilerin ağzından ancak Kur'an'ın öğrenilmesi ve gereken saygının gösterilmesiyle bu faziletler ve sevaplar elde edilir. Zira Kur'an kırâatinin

⁸⁴ Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime*, 16; Dârimî, *Kitâbü'l-fedâil*, II/433.

⁸⁵ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*; Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'an*; Ebû Dâvûd, *Sâlât*; İbn Mâce, *Mukaddime*; Dârimî, *Fedâil*.

⁸⁶ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağir*, I/42; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I/129.

⁸⁷ Beyhâkî, *Şuabü'l-imân*, II/353. (burada amel terimi yerinde ibadet terimi geçmektedir)

⁸⁸ Tirmizî, *Fedâil*; Beyhâkî, *Şuabü'l-imân*, II/353 (2015)

⁸⁹ el-Cezerî, *en-Neşr*, I/4.

⁹⁰ Bu hadisi, Ebû Nuaym Hz. Ali'den nakletmiş, baş tarafındaki hitap cümlesinde de Ebû Hureyre değil Hz. Ali zikredilmiştir. Yani hadisin baş tarafında "Yâ Ebâ Hureyre" yerine "yâ Ali" ifadesi yer almaktadır. Hadisin lafzı buradaki lafza yakındır. Bkz. el-Hindî, Alâuddîn Ali el-Muttakî b. Hüsâmüddîn, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl*, Beyrût, 1993, I/531 (Hadis No: 2377)

bir takım hüküm ve kurallarının öğrenilmesi, muteber kitaplarda yer alan ve ancak söz konusu üstadların ağzından gerektiği gibi alınması ile bilinip tatbik edilebilen dört (temel konunun öğrenilmesi) delillerle sabit bir farzdır. (Bilinmesi farz olan bu dört temel konu), aslî (28 hecâ harfi) ve fer'î (teshil hemzesi, imâle edilen elif, kalın okunan lâm, işmâm olunan sâd ve ihfâdaki nun) harflerin mahrecleri; lazimî (harflerden ayrılması mümkün olmayan) sıfatlar; ölçüleri belirlenmiş medler; çoğunluğa göre beş, bazılarına göre üç mertebesi ve cumhura göre tercihen nakledile gelen dört nevi ((Mahz-ı sükun, sekte, ravm ve işmam) ile birlikte vakıf (ve ibtidâ) kurallarıdır. Bundan da anlaşıldı ki, Peygamber (sav)'e kadar varan bir senede sahip olmayan (kıraati) okumak ve okutmak caiz değildir. **(3-a)** Tıpkı Ebü'l-Hayr Muhammed b. el-Cezerî'nin (mukaddimedeki şu beytinde) dediği gibi: "Kur'ân'ı tecvitle okumak kesin bir farzdır. Kim ki tecvitsiz Kur'ân okursa, günahkar olur. Çünkü Allah onu, onunla (tecvitle) indirdi ve aynı şekilde bize kadar da onunla (tecvitle) ulaştı." Allah, hak yola ve doğruya rehberlik edendir (el-Hâdî).

Zayıf, Rabbinin yardımını, Bakî olan (Allah'ın) başışını uman, yol gösteren (el-Hâdî) Kur'ân'ın hizmetkârı ve Hidâyete erdiren (el-Hâdî) Rabbinin lütfu ile onu ezberleyen zayıf (mücîz: İcâzet veren) der ki; Yüce Kur'ân'ın farz olan ilmini tahsil etmek, yedi harften birisi olan Asım kıraatinin Hafs el-Kûfî rivâyetini infired tariki⁹¹ ile öğrenmek için ciddiyet ehli, kabiliyet sahibi, doğma büyüme Erzurum'lu **Hâfız Hasan b. Muhammed**, (ilim elde etmek için) benimle dostluk kurup, Kur'ân'ı başından sonuna kadar, ehlince bilinen temel prensip ve kurala göre hatmederek bana okudu. Bilinen (müte'âref) kurallarla, vakıf ve ibtidâyı kastediyorum. Öncelikle sübhâneke (es-senâ) duasından, imanın sıfatı(nı konu alan âmentü bi'llâhi)ne kadar (namaz dualarını); ezân, kâmet, namaz tekbirleri, (namaz sonunda okunan) tesbihâtları, me'sur tehlilleri⁹², **(3-b)** daha sonra Fâtihâ Suresinden başlamak üzere Kur'ân'ın sonuna kadar, (duhâ suresinden itibaren) sünnet olarak okuna gelen (mesnûn) tekbirleri, hatim indirme sırasında hadis-i şerifte "hâlû'l-mürtehil'in ameli"⁹³ diye tanıtılan⁹⁴ uygulamayı da yerine getirerek (ehl-i edânın yaptıklarının tamamını uygulayıp hatmini tamamladı.) O, iki yılı aşkın tahsili sırasında elinden gelen bütün çabayı sarf etti. Tecvit ilminden İmâm Muhammed b el-Cezerî'nin mukaddimesini bazı şerhleriyle birlikte okudu. (Allah onun çalışmasını mükafatlandırılması gereken bir çalışma olarak kabul etsin ve (eserinin) yaygınlığını (istifadesini) artırsın)

Artık ne zaman ki kıraatte ifâde (okuma) ve istifade (okutma) ye ehil duruma gelince, selefin yolu üzere (Allah onlara rahmet eylesin) okumak ve okutmak için benden senedli icâzet istedi; ben de onun okumak ve okutmak için yeterli olduğunu gördüğüm için kendisine hem izin hem de icâzet verdim. Çünkü senedli icâzet, Kur'ân'a ehil olmayanların, art niyetli kişilerin ve cahillerin bu işe burunlarını sokmamaları için, kıraat (ilminin) rükünlerinden (temel esaslarından)dir. Tıpkı Haccâc b. el- Kuşeyrî'nin dediği gibi: "İşnâd dindedir. Eğer isnâd olmasaydı,

⁹¹ Râviye ait bütün kıraat inceliklerini bir hatimde toplayan bir metot

⁹² Rivâyet yoluyla bu güne kadar okuna gelen *lâ ilâhe illellâhu ve'llâhu ekber, Lâ ilâhe illellâhu vahdehû lâ şerike leh* gibi tesbihler.

⁹³ Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime*, 16 (I,78); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/127.

⁹⁴ Kur'ân hatmini bitirip Nâs Suresini okuduktan sonra tekrar Fâtihâ Suresini ve Bakara Sûresinin ilk beş ayetini okumak.

özellikle Kur'ân hakkında isteyen istediğini söylerdi." *el-Ğays* adlı eserin sahibi Ali es-Sefâkûsî'nin bu konuda **(4-a)** söylediği şu söz ne kadarda güzel: "İnsanların bir çoğu dirayet ve rivâyet olarak kendisine ihtiyaç duyulan ilimleri iyice halletmeden önce kıraate başlamakla başlarına iş açtılar." *Hirzû'l-Emâni* adlı eserin sahibi (İmam eş-Şâtîbî) de şöyle dedi: "Kıraatte kıyasa yer yoktur. Sen bu konuda ilâhî rızaya uygun olanı al, o sana yeter"

Üstat Ebû Muhammed Sıbtu'l-Hayyât *el-Mebhec* adlı eserinde dedi ki, muhterem üstadımız, İmam Ebû Abdillâh el-Kârezûnî'den şöyle bir anıyı anlattı: (el Kârezûnî) ders sırasında kendi kendine Kur'ân okuyup Duhâ Suresine ulaştığında okuduğu her bir kıraat imamı için tekbir aldı ve arkasından şöyle söyleyerek ağladı: "Ne güzel bir sünnet! Eğer ben naklin sünnete muhalif olanından hoşlansaydım, kesinlikle her bir rivâyeti okuyan râvîye de tekbir alırdım. Ancak kıraat uyulması gereken bir sünnettir, bid'at değil."

el-Umde adlı kitapta da şöyle zikredilmiştir: Mutlak bir re'y ile, sadece bir takım dil bilimcilerin kitaplarından meseleleri araştırarak ortaya çıkarmak yoluyla kıraat talimi yapmak haramdır. Çünkü Kur'an (kıraatının) temel rûkûnlerinden birisi de kesintisiz bir şekilde Peygamber'e (as) kadar senedin ulaşmasıdır. **(4-b)** Peygamber (sav)'e kadar ulaşan bir senedi olmayan kıraati okutmak, onu almak ve ona uymak ciddi olarak yasaklanmıştır.

Bu ümmetin en şereflipleri, bütün mahlukatın en temiz (sâf) olan Efendimiz Muhammed (sav) ve Ruhû'l-Kuds (Cebrâil) (as) vasıtası ile senedi Alemlerin Rabbına ulaşan bir bilgi ile ikram edilenlerdir. Bu ne kadar büyük bir nimet, ne kadar yüce ve onurlu bir yol.

Beh (icâzet veren **Yeşil hafız**) ona (icâzet verdiği talebesi Hasan Efendiye) şunu anlattım: Ben, İspir kazasının Karakoç köyünde 7 yaşında, Camii Kebir İmamı olan, teveccüh edilen bütün ilimlerde en yüksek dereceye ulaşmış, âlim, ilminin gerektirdiği gibi davranan (âmil), kâmil, Bayburtlu **İbrahim Hakkı Efendi**'den, Âsım kırâati ve Hafs rivâyeti ile Kur'ân'ı hatmettim, ezberleyip hafız oldum ve ta'lim okudum. Daha sonra ilâhî rastlantı ve Rabbânî lütuf bu üstadı alıp imamlık ve tedrîs (eğitim-öğretim yaptırmak) için bu köye getirdi. Ben bu defa 14-15 yaşlarımda iken (1277) yılında ondan sarî⁹⁵ ilmi okudum.

(5-a) Hocam vefat ettiğinde (Allah rahmet eylesin; rahmet ve bağış nasibi, onun kabrini doldurup taşırın, cennet mükafatları ile onu huzura kavuştursun.) birde ne göreyim kader-i ilâhî ve sırr-ı Sübhânî askerlik zincirini ve cihad şerefini boynuma takıp, 1278 yılında beni *Rumeli* kıtasına, *Niş* şehrine kadar çekip götürdü. Sonra Allah, ikinci kez bana, âlim, ilminin gerektirdiği gibi davranan (âmil), samimi öğüt veren (nâsih), Nakşibendî halifelerinden Fethiye Camii İmam-Hatibi **el-Hâc Hâfız Muhammed Efendi**'den Hafs el-Kûfî rivâyeti ile kıraat (talimi) almayı lutfetti. (Allah onu, emniyet yurduna/Cennete koysun.)

Daha sonra askerlik (görevi) sebebiyle ordu imamı olarak oradan 1284 yılında *Bosna* vilayetinin *Yenipazar* beldesine ayrıılıp geldim. Allah beni, tekrar üçüncü kez aynı şekilde şeyh, **(5-b)** âlim, ilminin gerektirdiği gibi davranan (âmil), candan öğüt veren, kıraat ilminde üstat, kıraat ilimlerinin çoğunu veya en

⁹⁵ Arapça kelimelerin şekil değişikliklerinden bahseden ilim dalı, morfoloji.

meşhurlarını bilen, İstanbul'da üç kiraatten icâzetli, halifelik görevi olmamakla birlikte Nakşibendî Tarikatında, Fethiye Camii İmam ve Hâfibi, **el-Hâc Hâfız Mahmud Efendi**'den kiraat (ta'limi) almaya muvaffak kıldı. (Allah sırlarını takdîs, yattığı yeri nûr, yerini Firdevs Cenneti eylesin)

Bu hocam (**Mahmud Efendi**) bana (kendisinin kiraat ilmini elde edişini) şöyle anlattı: "Ben Kur'ân ta'limini İstanbul'da **Fındık Hafız** lakaplı meşhur Hafızdan okudum ve (o da) bana üç kiraatten icâzet verdi." Daha sonra ona (Mahmud efendiye) haber vererek *İşkodra* vilayetinin *İpek* kasabasına gittim. Orada dördüncü kez mezkur Hafs rivâyetini İstanbul'dan belde halkına Kur'ân okutmak için getirtilen **Kara Hoca** isimli kırâat üstadından okudum ve (o da) bana icâzet verdi. O ve ondan öncekilerin hepsi(nin vermiş oldukları icâzetler) okumak ve okutmak içindir. Arkasından *İşkodra*'ya geldim. **(6-a)** Orada aynı şekilde (Kur'ân) kiraati için belde halkının İstanbul'dan getirttiği bir Şeyhulkurrâ vardı. Onunla bir araya gelip Fatıha Suresini bir kere ona okudum ve Kur'ân'dan (kiraat ile ilgili) bazı problemlerimi ona sordum, benim (açıklanması gereken sorularımı) cevaplandırdı ve hocalarımı da övdü. (Allah onlara rahmet eylesin)

Nihayet askerlikten yedi yıl sonra 1286 senesinde terhis olunca, Allah'ın takdiri beni Erzurum'a getirdi (Allah orayı bütün kazalardan ve belalardan korusun) ve yine O'nun lütfu ile Caferiye Camisine İmam ve Hatib, İbrahim Paşa Camiinin de ikinci imam oldum. (Allah her iki camiye yaptırınların makamlarını Cennet eylesin). Allah beni, hoca efendi, bilgin, Kiraat ilminde üstat, Hafızasına güvenilen (yahut ezberinden rivayet ettiği hadislerle güvenilen), Allah'ın elçisine komşu olmuş, Saadet asrının sahibinin (Hz.Peygamber) Hareminded Kur'ân'ın (kiraat) ilmini tahsil etmiş, mübarek Ravza-i Mutahhara'dan feyiz almış (Salevâtların en faziletlisi, selamların en mükemmeli O Ravzanın sahibinin üzerine olsun) **el-Hâc Hâfız İbrahim Edhem el-Ahîshavî**'nin (ilim arkadaşlığı ile beni rızıklandırdı. **(6-b)** Nasıl ki bizi, suyun, susuz bedenleri suya kandırması gibi ilminden bol bol istifade ettirdi ise, Allah da bu üstada -onun (Hz. Peygamber) hürmetine- kabrinde eksiksiz rahmetini ve sürekli bağışını bol bol yağdırsın (ihsan eylesin.) Ben bu üstada, Kur'ân'ı başından sonuna kadar Şâtîbî, Teysîr, Dürre ve Tahbîr (adlı kitapların) tazammun ettiği usule göre yedi kiraati (kiraat-ı seba') ve on kiraati (kiraat-i aşere) cem⁹⁶ metodu ile okudum. O da bana, üstatların ve kiraat alimlerinin (kurrâ) huzurunda (yapılan merasimle) 1291 yılında icâzet verdi. Bana (bu hocam kiraat icâzetini kimden aldığı) şöyle haber verdi: Ben Kur'ân'ı başından sonuna kadar, yukarıda ismi geçen kitapların tazammun ettiği usule göre cem' ve tertip kuralı üzere Peygamber (sav)'in nurlu şehrinde (Medîne) çok kıymetli üstat, İstanbul'da Sultan Ahmet Camii'nin birinci imamı iken **(7-a)** daha sonra Medîn-i Münnevver'e'ye gelip yerleşen çerkez asıllı el-Hâc Osman oğlu **el-Hâc Hasan Efendiye** okudum. O'da bana, üstatların ve kiraat alimlerinin (kurrâ) huzurunda okutmak için icâzet verdi. Bu üstat bana (kiraattteki icâzetini) şöyle anlattı: Ben önce Kasas Suresindeki "*kul eraeytüm*" ayetine kadar hoca efendi, alim, erdemli (fâzıl), müttakî, kâmil İstanbul'da Meşâyihu'l-Kurrâ Reisi, Saray

⁹⁶ Bir hatimde, râvileriyle birlikte kiraat-ı seb'a ve Kiraat-ı aşere imamlarının okuyuşunu toplayarak okuma metodu.

Kurrâsının üstatlarından (şeyh) ve Büyük Ayasofya Camii Cuma Vaizi **Feyzullah** diye bilinen meşhur üstad **Şükrü Efendi'ye** okudum. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Bu üstat ahirete göçtü. Daha sonra Allah bana yardımı ile kıymetli şeyh, kamil üstat, muhaddis ve müfessir Eyyub Sultan Camii birinci İmamı **el-Hâc Sâlih oğlu Abdullah'a** kalan kısmı tamamlamayı lutfetti. **(7-b)** Bu üstat bana, bütün üstatların ve kıraat alimlerinin huzurunda (kırrat ilmini) okutmak için icâzet verdi. O da bana şöyle anlattı: İlk önce ben, hocam ve üstadım, **Na'lizâde** diye meşhur, Hz. Halid b. Zeyd (Eyyub Sultan) türbedârı **el-Hâc İbrahim Efendi'ye** Şâtıbiyye, Teysîr, Dürre ve Tahbîr adlı kitapların tazammun ettiği usulle (kıraat ilmini) okudum. Hatmimi Ahkâf Suresine kadar tamamlayınca, mezkur üstat Rahmet-i Rahmân'a kavuştu. Daha sonra Allah bana, değerli şeyh, kamil üstat, İstanbul'un (Allah bütün belalardan korusun) Meşâyihu'l-Kurrâ Reisi, **el-Hâc Ali oğlu Salih Efendi'ye** (Allah her ikisini de yüce affına mazhar eylesin) kıraatimi tamamlamayı lutfetti. Bu üstad bana, üstatların ve kıraat alimlerinin huzurunda kıraat ilmini okutmak maksadıyla icâzet verdi. Bu mezkur her iki üstat da bana şöyle haber verdi ki, her ikisi de şerefli alim, ilminin gerektirdiği gibi davranan ('âmil), ilmin bütün inciliklerine vâkîf, **(8-a)** erdemli (fâzıl), Kâdî Beydâvî şerhi ve meşhur Sahîh-i Buhârî şerhi gibi faydalı bir çok yazılmış ve düzenlenmiş eserlerin sahibi, zamanının biricigi, asrının eşsiz alimi **Yusuf efendi zâde** diye çağrılan **Ebû Muhammed el-Hâc Abdullah Efendi'den** kıraat okudu. (Allah güzelliklerini daha da artırmasını kolaylaştırsın). O (Abdullah efendi) da, babası üstat **el-Hâc Muhammed Efendi'ye**; o (Muhammed Efendi), Şâtıbiyye, Teysîr, Dürre ve Tahbîr adlı eserlerin tazammun ettiği usul ile babası üstat **Yusuf Efendiye**; o (Yusuf Efendi) da, mezkur kitapların tazammun ettiği usul ile Reîsü'l-Kurrâ ve Sultan I.Ahmet zamanında saray imamı olan **Evliyâ Efendi** diye meşhur değerli üstat **Cafer oğlu Muhammed'e**; o (Evliyâ Efendi) da hocası olan ve Eyyüb el-Ensârî Camii yakınındaki Şehîd Muhammed Paşa türbesinde medfûn, üstat **Ahmed el-Mesîrî, el-Mısırî'ye**; **(8-b)** o (el-Mısırî) da hocası olan değerli üstat **Şeyhulislâm Zekeriyyâ el-Ensârî'ye**; o (el-Ensârî) da hocası olan muhterem **Muhammed b. Muhammed el-Ukeylî en-Nüveyrî el-Malikî'ye**; o (en-Nüveyrî) da hocası ve üstadı olan üstat, âlim, zamanın Hâfızı, asrının en alimi, sahasındaki ilimlerin inceliğine vâkîf, sâlih, edîp, nâsih **Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî eş-Şâfîi** (Allah'ın rahmeti üzerine olsun)'ye okudu. O (Cezerî), bu sahada bir çok faydalı eser ortaya koymuş çok önemli bir imamdır. Tecvîd ilmi ile ilgili manzum olarak yazılmış *el-Mukaddime*, yedi kıraat ve on kıraat ile ilgili yazılmış olan *en-Neşr (fi'l-kırâati'l-aşr) el-Kebîr*, *ed-Dürre*, *et-Tahbîr* ve *el-Hisnü'l-Hasîn* vs. eserlerinden bazılarıdır. (Bu zât) Allah rızası için Kur'ân ilimlerinin yayılmasına çok büyük gayret sarf eden, yüz altı yoldan (tarîk) mütevâtîr kıraatleri şaz kıraatlerden ayırandır. O (Allah kendisine rahmet eylesin), yirmi beş kitabın içeriğinden on beş hatmi ve elli tarîki, on beş değerli üstatdan, **(9-a)** bu ilimde mahir olanların bildiği infirad (her bir kıraat imamının okuyuşu ile bir hatim indirme) kuralına göre okudu. Onun, isnâd zincirinin yer aldığı (kıraat senedi), hangi üstatdan, hangi imamın ve râvisinin kıraatini almış ise, o üstatları ile birlikte kıraat imamları ve râvilerinin

Peygamber (sav)'e kadar ulaşan rivâyet senedleri, *en-Neşru'l-Kebîr* adlı eserde mezkurdur.

Ancak onun **Âsım Kıraati, Ebû Bekir (Şu'be) rivâyeti ve Yahya b. Adem tarîkiden** olan kıraat (senedine) gelince, o şöyledir: O (**el-Cezerî**) kıraati, hocası **Kefrî** diye bilinen Ebû'l-Abbas Ahmed b. el-Hasan'dan; o (**el-Kefrî**), babası **Kefrî el-Kebîr** diye bilinen Hüseyin b. Süleyman'dan; o (**el-Kefrî el-Kebîr**), **el-Müdakkik el-Varakî**'den⁹⁷; o (**el-Varakî**), **Ebû'l-Yemen el-Kindî** diye bilinen (üstatdan); **el-Kindî**, **Sibtü'l-Hayyât** diye bilinen Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed'den; o (**Sibtü'l-Hayyat**), on kıraat hakkında yazılmış *el-Müyesser* adlı kitabın yazarı Ebû Tahir Ahmed b. Ali b. Abdullah b. Umeyr el-Azîz **Ebû Tahir b. Sivâr**'dan; o da Ebû'l-Hasan Ali b. Talha b. **Muhammed el-Basrî** (daha sonra) **el-Bağdâdî**'den; (**9-b**) o da Mukrîlerin lideri **Ebû'l-Ferec Abdu'l-Aziz b. 'İsam**'dan; o da **el-Esâm el-Vâsîfî** diye bilinen Ebû Bekir Yusuf b. Yakub'dan; O da **İbn Züreyk**'le birlikte Vâsîf İmamı diye bilinen **Ebû Bekir Şuayb b. Eyyûb b. Züreyk**'den; **Ebû Bekir, Zekeriyya Yahya b. Adem b. Süleyman**'dan; o da **Ebû Bekir b. Abbas el-Hayyât**'dan; o da **Ebû Bekir Şu'be**'den, o da **Osman b. Affan, Ali b. Ebî Talib ve Abdullah b. Mes'ûd**'dan (Allah cümlesinden razı olsun) kıraat alan tabî'nin büyüklerinden **Zirr b. Hubeyş**'ten almış olduğu kıraati kendisine öğreten **İmam 'Âsım**'dan okudu

Cezerî'nin **Hafs rivâyeti** üzere **Ubeyd b. es-Sabiğ tarîkiden** olan kıraat senedine gelince, o şöyledir: O (**Cezerî**), hocası **Abdurrahman b. Ahmed**'e; o da **es-Sâbiğ eş-Şurûtî** diye bilinen (üstada); o da **İbn Fâris el-İskenderî** diye bilinen İbrahim'e; (**10-a**) o da **Ebû'l-Yemen el-Kindî** diye bilinen Zeyd'e okudu. **El-Kindî** dedi ki, ben bu kıraati *el-Mebhec* adlı kitabın müellifi **Sibtü'l-Hayyât** diye bilinen Abdullah'a okudum. **Hayyât** da dedi ki, ben bu kıraati, **el-Kârezîni** diye bilinen Muhammed b. el-Hüseyin'e okudum. Muhammed dedi ki, ben bu kıraati, **el-Hâşimî el-Cürcânî** diye bilinen Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Sâlih el-Basrî ed-Dârîr'e okudum. **Haşimî** de bir topluluktan okudu ki, **el-Eşnânî** diye bilinen Ahmed Sehl onlardandır. **Eşnânî** de bir topluluktan okudu ki, **Ubeyd b. es-Sabbâh b. Sahih'l-İmam el-Kûfî el-Mısrî** onlardandır. **Ubeyd** de, **Ebû Ömer Hafs b. Ebî Dâvud Süleyman el-Bezzâz el-Kûfî**'den okudu. **Hafs** da, **Ebû Bekir 'Âsım b. Ebî'n-Necûd el-Hannât b. Behdele** (Annesinin isimi)'den okudu. **'Âsım** da, **Ebû Abdîrrahman Abdullah b. Hubeyb b. Rabia es-Sülemî ed-Dârîr**'den, (**10-b**) **Ebû Meryem Zirr b. Hubeyş b. Habbâşe el-Esedî**'den ve **Ebû Amr Sa'd b. İyâş eş-Şeybânî**'den okudu. Bunların her üçü de **Abdullah b. Mes'ûd**'dan okudular. Ayrıca **es-Sülemî, Übeyy b. K'ab, Zeyd b. Sâbit, Osman b. Affan ve Ali b. Ebî Talib**'den (Allah hepsinden razı olsun) okudu. Onlar da, uyarıcı, müjdeleyen, nûr saçan, peygamberlik zincirinin son halkası (Hz. Muhammed)'den (Allah'ın salat ve selâmı onun, onun ailesinin arkadaşlarının, ona uyanların, hanımlarının, tertemiz soyundan ve ev halkından olanların üzerine olsun) okudular. Ayrıca

⁹⁷ Bu zat, Ebû Muhammed el-Levrakî olabilir. (Bkz. El-Cezerî, *Tahbiru't-teysir fi kirâati'l-eimmeti'l-aşeretî*, (thk. Muhammed Sadık Kamhâvî-Abdülfettâh el-Kâdî), Halep, 1972, s. 30.) Metinde el Verakî diye okuyabildiğimiz

Allah'ın salat ve selâmı bütün nebîlerin ve elçilerin üzerine de olsun. Yine Kur'ân-ı Kerim'i hakkıyla okuyan ve okutan imamlarımızdan da Allah razı olsun (Amin).

Ey Allahım! (İşimizi /ömrümüzü) hayırla sona erdir; bize hayır (kapılarını) aç ve işlerimizin sonunu hayırlı eyle.

Allah'ım! Bağışlanmamış hiç bir günahımızı, giderilmeyen hiç bir tasamızı, ödenmeyen hiç bir borcumuzu, dünya ve ahirette karşılanmayan hiç bir ihtiyacımızı bırakma, ey merhametlilerin en Merhametlisi!

Ey mülkün sahibi, gökteki (yıldız, gezegen, galaksi vs) cisimleri yüksekte tutan! Senin kusursuzluğuna akıl erdirmek, aklın kemalidir. Yerde ve gökte senin dışında ibadet edilecek hiç bir Rabb yoktur, Ey Biricik olan! Yalnızca Sen varsın!

Ey tasayı gideren, üzüntü ve kederi kaldıran, zayıflara acıyan! Ey peygamberler gönderen ve peygamberliği Hz. Muhammed (salevatların en üstünü ve selamların en mükemmeli onun ve diğerlerinin üzerine olsun) ile sona erdiren! İşte senden, Yüce Kur'ân'ı, kalplerimizin baharı, üzüntülerimizin cilası, kederlerimizin gidericisi, Naîm Cennetlerine alıp götüren (bir rehber) kılmanı; rahmetine ermeye hak kazanan muhtaç kullarının yazılı olduğu sayfalara bizleri de yazmanı istiyoruz. Ey Allahım! Bu meclisimizi (icâzet töreninin yapıldığı merasimi), şunun (kendisi için icâzet merasimi yapılan Hasan Efendi) hayırlı halef olmasının sebebi kıl. Onu âlim, bilgisini yaşantısına aktaran, (bilmediklerini) soruşturup-araştıran, olgun (kişilerden) eyle. Allah'ım! Ömrünü uzat; faziletlerini artır.

Ey Rabbimiz! Bizi, hayatta olsun, ölü olsun anne-babamızı, inanan erkek ve kadınları, müslüman erkek ve kadınları hepsini bağışla! Rahmetin hürmetine, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım!

Allah'ın kuşatan rahmeti (salât) Efendimiz Hz. Muhammed'in, Onun ailesinden olanların ve arkadaşlarının üzerine olsun. (İlâhî, onların hepsine) tam bir esenlik ver.

Senin ululuk/izzet sahibi Rabbin, onların nitelendirdiği şeylerden yücedir. Gönderilen bütün elçilere selam olsun. Hamd, Alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

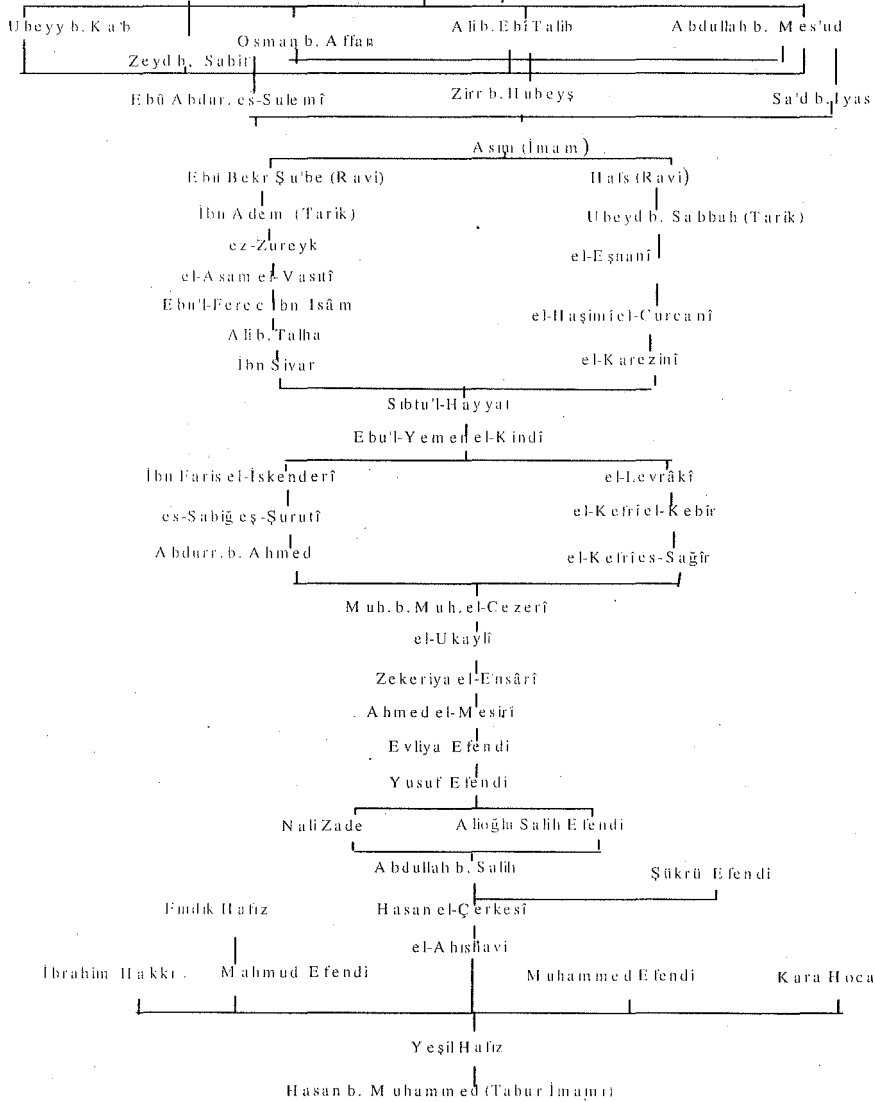
Ben, yoksul, boynu bükük el-Hâc Mustafa oğlu Hüseyin oğlu İspir doğumlu, Erzurum'da meskun es-Seyyid Hâfız Mustafa Niyâzi, dünya ve ahirette izzet ve şeref kendisine ait olan (Hz. Peygamber'in) hicretinin Bin üç yüz on dokuzuncu senesinin Cumâdelahir ayının başlangıcında

(bu icâzetnâmeyi) yazarak verdim.

(Mühür: Mustafa Niyâzi)

İCAZETNÂMENİN ŞEMATİK OLARAK GÖRÜNÜŞÜ

Peygamber (s.a.v.)

BİBLİYOGRAFYA

- ACLŪNĪ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve mezilü'l-ibâs ammeştehera mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1977.
- AHMED B. HANBEL, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- AKPINAR, Cemil, "İcâzet" *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000
- AKYŪZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1982'ye kadar), Ankara 1982.
- ALĪ NÂSĪF, Mansûr, *et-Tâcü'l-Câmi'ü Li'l-usûl*, İstanbul, ty.
- ÂSİM EFENDĪ, *Kâmûs Tercemesi*, İstânbûl 1305 h..
- ATAY, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983
- _____ ; "Medreselerin Gerilemesi", *AÜF Dergisi*, XXIV/52
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987
- BEYHAKĪ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn, *Şuabü'l-imân*, (Thk. Ebû Hacer Muhammed b. es-Saïd Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1990.
- EL-BUĞA, Mustafa; el-Hin, Mustafa Saïd; Misto, Muhyiddin; eş-Şerbecî, Ali; Lütfi, Muhammed Emîn, *Nüzhetü'l-Müttekîn Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*, Müessetü'r-Risâle, Beyrût, 1988.
- BUHÂRĪ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- BULUT, Sebahattin, *Erzurum'da İz Bırakanlar*, İstanbul 1995
- el-CEZERĪ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*, (Thk. Ali Muhammed ed-Dabbağ), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût ty.
- _____ ; *Tahbîru't-teysîr fi kırâati'l-eimmeti'l-aşereti*, (Thk. Muhammed Sadık Kamhâvî -Abdülfettâh el-Kâdî), Haleb 1972
- ÇELEBĪ, Ahmet, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (Trc. Ali Yardım), yy, ty
- Ed-DÂRİMĪ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- DAVUDOĞLU, Ahmet, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul ty.
- DİMYÂTĪ, Ahmed b. Muhammed b. Abdülğani, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer*, Mısır ty.
- EBŪ DÂVŪD, Süleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen-i Ebi Dâvûd*, Beyrût, 1988.
- HAMĪDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Trc. Salih Tuğ), İstanbul 1990
- _____ ; *Kur'an Tarihi*, (Trc. Macit Yaşaroğlu), Ankara 1991
- el-HĪNDĪ, Alâüddin Ali el-Muttakî b. Hüsamüddin, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâli ve'l-ef'al*, Beyrût, 993
- İBN FÂRĪS, Ebû'l-Huseyn Ahmed. *Mu'cemü Mekâyisi'l-lüğâ*, (thk. Abdüsselâm Muhammed Harun) Beyrût 1991
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, el-Kazvinî, *es-Sünen*, (Thk M. Fuâd Abdülbakî), Dâru'l-Hadîs, Kahire 1994.
- İBN MANZŪR, Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, 1994
- İBN MŪCÂHĪD, *Kitabü's-seb'a fi'l-kıraat*, (Thk. Şevkî Dayf), Kahire, ty.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *"Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri"* (Osmanlı Medeniyeti Tarihi içinde, İstanbul, 1999)
- el-KÂDĪ, Abdülfettâh, *el-Büdü'rü'z-zâhire*, Beyrut, 1981
- el-KÂSİMĪ, Cemâlüddin, *Kur'an'ı Anlamak*, (Trc. Sezai Özel), İstanbul 1990
- KASTALÂNĪ, Ebû'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed, *İrşâdüs-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî*, Beyrût 1989
- KAYA, Mahmut, "Büsirî, Muhammed b. Said", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992,
- KAZICI, Ziyâ, "Alay", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara, 1985
- el-MAKDĪSĪ, Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, (Thk. Tayyar Altıkulaç), Ankara 1986

- MİRAS, Kamil, *Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1984
- en-NEVEVÎ, Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el- Ezkâr min kelâmi seyyidi'l-Ebrâr*, (Thk. Muhyiddin eş-Şâmî), Beyrût 1994
- OKIÇ, Tayyip, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul, 1995
- er-RAFI'Î, Mustafa Sadık, *İcâzû'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye*, Beyrût 1973
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993
- es-SÂLİH, Subhî, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, (Trc. M. Yaşar Kandemir), İstanbul 1996
- _____ ; *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbul (dersaadet), ty.
- SARI, Mehmet Ali, "İcâzet", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000.
- SERTOĞLU, Osman, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986
- SEYİTHANOĞLU, Kenan (editörlüğünde, Komisyon), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992
- Es-SİNDÎ, Ebû'l-Hasan el-Haneî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce el-Kazvîni*, Beyrût, ty.
- es-SUYÛTÎ, Cemâlüddîn Abdurrahman, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbul, 1987
- _____ ; *el-Câmiu's-sağîr*, Mısır 1312 h. (es-Sirâcü'l-Münîr şerhi ile birlikte)
- TETİK, Necatî, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İliminin Talimi*, İstanbul, 1990
- _____ ; "Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İliminin Öğretilmesi Usulleri", *AÜF Dergisi*, Sayı, 9, Erzurum 1990,
- TİRMİZİ, Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, (Thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- Türk Ansiklopedisi*, "İcâzet" XX/15-16; Ankara, 1972,
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara 1984
- YEĞİN, Abdullah; Badıllı, Abdulkadir; İsmail, Hekimoğlu; Çalım, İlham, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, İstanbul 1985
- YÜKSEL, Ali Osman, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İstanbul, 1996
- ez-ZERKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût 1988